

Iskustva nakon Waldorfske škole: studija slučaja jedne obitelji

Herenčić, Lea

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:710742>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Lea Herenčić

**ISKUSTVA NAKON WALDORFSKE ŠKOLE:
STUDIJA SLUČAJA JEDNE OBITELJI**

Diplomski rad

Čakovec, kolovoz, 2021.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Lea Herenčić

ISKUSTVA NAKON WALDORFSKE ŠKOLE: STUDIJA
SLUČAJA JEDNE OBITELJI

Diplomski rad

Mentor rada:

doc. dr. sc. Tomislav Topolovčan

Čakovec, kolovoz, 2021.

Zahvala

Zahvaljujem se svim profesorima i profesoricama koji su me poučavali tijekom studiranja, a ponajviše mentoru doc. dr. sc. Tomislavu Topolovčanu na davanju stručnih savjeta, uloženom trudu i strpljenju prilikom pisanja diplomskog rada, ali i kroz cijelo studiranje.

Veliko hvala roditeljima što su mi omogućili studiranje u drugom gradu i na savjetima tijekom studiranja. Također hvala cijeloj obitelji na podršci koju mi pruža.

Hvala kolegama i kolegicama, prijateljima i dečku na podupiranju i pomoći kada je bilo zahtjevno, ali i na svakom osmijehu i vjerovanju u mene.

Sadržaj

Sažetak	5
Summary	6
1. UVOD.....	7
2. WALDORFSKA PEDAGOGIJA.....	8
2.1. Tročlanost čovjekova bića i antropozofija	8
2.2. Temperamenti	8
3. ORGANIZACIJA NASTAVE U WALDORFSKIM I DRŽAVNIM ŠKOLAMA	10
4. NASTAVNI PREDMETI U DRŽAVNOJ I WALDORFSKOJ ŠKOLI.....	12
4.1. Ukupan broj sati obje škole.....	12
4.2. Obrazovni nastavni predmeti.....	15
4.2.1. Predmetno-satni sustav ili učenje po epohama	15
4.2.2. Učenje stranih jezika	17
4.3. Odgojni nastavni predmeti	18
4.3.1. Euritmija.....	19
5. VREDNOVANJE	21
5.1. Praćenje	21
5.2. Provjeravanje	22
5.3. Ocjenjivanje.....	22
6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	24
6.1. Cilj istraživanja	24
6.2. Sudionici.....	24
6.3. Metode i instrumenti istraživanja.....	24
7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA	26
Inia Herenčić	26
Lin Herenčić.....	33
Tin Herenčić	38
Jan Herenčić.....	42
8. RASPRAVA	48
9. ZAKLJUČAK	53
LITERATURA	54
KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA.....	58
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA.....	59

Sažetak

Škola je mjesto odrastanja i učenja te pripremanja za samostalni život. Škola kao zajednica može na različite načine utjecati na nečije djetinjstvo, ali i na cjelokupni život. Neki ljudi se s radošću, veseljem i nostalgijom prisjećaju školskih dana dok drugi više vole odrastao život. Bitna je razlika između državne i privatne alternativne škole, kao što je Waldorfska škola, u načinu podučavanja, odgoja, socijalnih odnosa, ali naposljetku i utjecaja na daljnji život. U ovom radu bit će riječ upravo o tome. Rad se sastoji od teorijskog i empirijskog dijela. Teorijski dio uvodi u antropozofiju kao duhovnu znanost, prikazuje razlike u temperamentima te važnost poznavanja istih za pristupačniju i kvalitetniju nastavu. Također navodi i objašnjava razlike državne i waldorfske škole u organizaciji nastave, vrste nastavnih predmeta i podučavanja istih te vrste vrednovanja i ocjenjivanja. Empirijski dio sastavljen je od kvalitativnog istraživanja koji je za cilj imao predočiti iskustva i prilagodbe nakon pohađanja waldorfske škole. Studijom slučaja proučavala se jedna obitelj te je sudjelovalo četiri sudionika. Svi sudionici pohađali su waldorfsku školu u Zagrebu najmanje četiri godine. Podaci su prikupljeni polustrukturiranim intervjuom koji se sastojao od dvadeset i devet pitanja. Nakon prikazanih pitanja i odgovora sudionika zaključeno je kako sudionici imaju različita iskustva pohađanja waldorfske škole i prilagodbe na državnu školu. Iskustva prilagodbe su ista ili slična u prilagodbi na udžbenike, slobodno vrijeme, blizinu škole, socijalne odnose s ostalom djecom i profesorima. Sudionici imaju slična mišljenja za prednosti i nedostatke državne i waldorfske škole, a različitog su razmišljanja treba li uvesti ručni rad u državne škole, upisu vlastite djece u waldorfsku školu, učenje po epohama i dr. Nakon rezultata i rasprave donesen je zaključak rada o iskustvu nakon waldorfske škole u kojem je potvrđeno kako se alternativna waldorfska i državna škola znatno razlikuju.

Ključne riječi: waldorfska škola, državne škole, organizacija nastave, nastavni predmeti, euritmija, kvalitativno istraživanje

Summary

EXPERIENCES AFTER WALDORF SCHOOL: CASE STUDY OF ONE FAMILY

School is a place to growing up, learn and preparing for independent living. School as a community can affect someone's childhood in various ways, but also one's entire life. Some people remember school days with joy, or happiness and nostalgia while others prefer adult life. There is an important difference between a public and an alternative private school, such as the Waldorf School, in the way of teaching, upbringing, social relations, but ultimately the impact on further life. This paper will be about just that. The paper consists of a theoretical and an empirical part. It introduces the theoretical part into anthroposophy as a spiritual science, shows the differences in temperaments and the importance of knowing them for more accessible and better teaching. It also lists and explains the differences between the state and Waldorf schools in the organization of teaching, the types of subjects and their teaching, and the types of evaluation and assessment. The empirical part consisted of qualitative research that aimed to present experiences and adjustments after attending Waldorf school. The case study observed one family and involved four participants. All participants attended a Waldorf school in Zagreb for at least four years. Data were collected in a semi-structured interview consisting of twenty-nine questions. After observing the questions and answers of the participants, it was concluded that the participants have different experiences after attending a Waldorf school and adjusting to a public school. Adaptation experiences are the same or similar in adjusting to textbooks, leisure, proximity to school, social relationships with other children and teachers. Participants have similar opinions on the advantages and disadvantages of public and Waldorf schools, and have different opinions on whether to introduce manual work in public schools, enrolment of their own children in Waldorf school, learning by epochs, etc. After the results and discussion, conclusion was made about the Waldorf school which confirms that the alternative Waldorf and state schools differ considerably.

Keywords: Waldorf school, public schools, teaching organization, subjects, eurythmy, qualitative research

1. UVOD

Osnova alternativnih škola je ideja pedagoškog, školskog i didaktičkog pluralizma o tome kako postoje škole koje osnivaju građani, udruženje učitelja ili građana, vjerske zajednice, lokalne uprave i dr. Također su primjeri organizacije nastave koja je usmjerena na učenike pa su tako u prvi plan stavljeni učenici kao aktivni sudionici odgojno-obrazovnog procesa. Jedna od mnogih vrsta alternativnih škola je waldorfska pedagogija odnosno škola. Waldorfsku školu osnovao je 1919. godine pedagog Rudolf Steiner uz pomoć Emila Molta koji je bio vlasnik tvornice duhana u kojoj se prvotno nalazila škola. Želja za promjenom društva i otvorenjem nove vrste škole pojavila se nakon Prvog svjetskog rata, a početnu zamisao waldorfske pedagogije Rudolf Steiner izrekao je na jednom od svojih brojnih predavanja pod nazivom "Odgoj djeteta sa stanovišta duhovne znanosti" koje je održao 1907. godine (Carlgren, 1990). Waldorfska škola pripada alternativnoj školi od samog početka jer je Steiner pri osnutku škole inzistirao da utjecaj raznih tvrtki i države bude u najmanjoj mogućoj mjeri. Također je inzistirao da škola bude otvorena za svu djecu bez obzira kojoj klasi pripadaju te da nastavnici imaju potpuni nadzor nad odgojnim metodama koje su se razlikovale od nastavnih metoda državnih škola.

Prema Steineru (2008) cilj waldorfske škole je da se od djece stvore ljudi koji su fizički zdravi i snažni, duševno slobodni i duhovno bistri. Iz tih razloga se u waldorfskoj školi radi umom, srcem i rukama.

„Kako bi se dijete cjelovito obrazovalo, mora raditi ne samo na umu nego i sa srcem i voljom.“

Rudolf Steiner

2. WALDORFSKA PEDAGOGIJA

2.1. Tročlanost čovjekova bića i antropozofija

Rudolf Steiner u mnogobrojnim održanim predavanjima izriče kako se čovjek sastoji od tri djela, a to su: tijelo, duša i duh. Matijević (1994) navodi kako čovjek tijelom pripada fizičkom svijetu te mu ono služi za opažanje tog svijeta; dušom gradi svoj svijet dok duhom komunicira s uzvišenim svijetom. Za antropozofiju važni su i pojmovi volja, osjećaj i mišljenje. Čovjekovo biće očituje se u osjećaju jer čovjek uvijek ima određeni osjećaj ili prema osobi, materijalnoj stvari, biću ili prema radnji. Osjećaji djeluju na volju kojom čovjek djeluje na tjelesni svijet. Preko volje se čovjek pokreće u tjelesnom, ali i u duševnom smislu. Volja je za djecu izrazito važna kako navodi Brierley (2013) jer volja, upornost i znatiželja pokreću dijete što se vidi u procesu kada dijete uči hodati i koliko god ono palo na pod, volja ga tjera naprijed i uz pomoć nje nauči hodati. Volja s vremenom zna slabiti i zato je treba negovati jer zamislimo li da odrasle ispočetka učimo hodati, vjerujem kako bi nekolicina odustala zbog nedostatka volje, upornosti i znatiželje koja djeca imaju. Čovjek se s razmišljanjem odnosno mišljenjem uzdiže iznad vlastitog tjelesnog života.

Upravo su tijelo, duša i duh osnovne sastavnice znanosti koju je osnovao R. Steiner, a naziva se antropozofija. Riječ antropozofija dolazi od grčkih riječi *antropos* – čovjek i *sofia* – mudrost. Antropozofija je, prema Glockeru (1990), duhovna znanost o čovjeku, odnosno o čovjekovom tijelu, duhu i duši te o njihovoj povezanosti. Antropozofija je osnova waldorfske pedagogije, no ona se ni u jednom trenutku odgojno-obrazovnog procesa ne pojavljuje kao nastavni sadržaj već je srž samog procesa.

2.2. Temperamenti

Temperament je urođena biološka osnova s kojom se rađamo i na temperament se kroz život izgrađuje karakter. Postoje četiri temperamenta:

- sangvinik – iznutra je slab, površan te mu je lako skrenuti pažnju
- flegmatik – iznutra je slab te je miran i lijen
- melankolik – iznutra jak i sklon dubokom razmišljanju
- kolerik – iznutra jak, lako se uzbudi i brzo se naljuti.

Temperament je u odgoju i obrazovanju od velike važnosti te odgajatelj, učitelji i profesori trebaju voditi računa o tome. Učitelji trebaju prepoznati kojem temperamentu dijete pripada

kako bi pobliže razumjeli djetetove misli i ponašanje. Također spoznaja i učenje o temperamentima mogu poboljšati kvalitetu nastave i razrednog ozračja. U waldorfskim školama obraća se posebna pozornost na temperamente jer s obzirom na njih radi se raspored sjedenja, izbor odgovarajućeg instrumenta, prehrana itd.. Djecu različitih temperamenta ne treba siliti na druženje već im treba dati priliku da se sami uz snagu volje sprijatelje pa tako sangviničnom djetetu treba pružiti promjenu zbog njegove znatiželje i kratkoročne pažnje, s druge strane flegmatiku treba omogućiti sporost i mir, koleričnoj djeci treba snaga, a melankoličnoj djeci pružiti materijal koji potiče razmišljanje (Seitz i Hallwachs, 1997). Učitelji su zbog navedenih razloga pred velikim izazovom kako bi svima omogućili ono što im treba i zato je važna profesionalnost i individualnost u odgojno-obrazovnom procesu te usmjeravanje.

3. ORGANIZACIJA NASTAVE U WALDORFSKIM I DRŽAVNIM ŠKOLAMA

U današnje doba obje vrsta škola namijenjene su svoj djeci bez obzira na njihovu rasu, socio-ekonomski status, spol i druge razlike na temelju kojih bi se djeca mogla razlikovati i razdvajati. Waldorfska škola pripada privatnim slobodnim alternativnim školama te se u Republici Hrvatskoj trenutno nalaze dvije: u Rijeci i u Zagrebu. Waldorfska se škola smatra privatnom iz tog razloga što se mjesečno plaća školarina, a iznos školarine ovisi o potrebama škole za tekuću godinu.

Velika razlika između ovih škola je u tome što u waldorfskoj školi učitelj podučava svoj razred do osmog razreda uz iznimke pojedinih nastavnih predmeta, dok s druge strane u državnim školama učitelj je s razredom do četvrtog razreda osnovne škole, a zatim učenici dobivaju nove profesore iz svakog nastavnog predmeta. Također je velika razlika u upotrebi tehnologije koja je u državnim školama sve više prisutna i od najranije dobi dok se u waldorfskoj školi tehnologija ne koristi, a razlog k tome je što se smatra kako tehnologija i gotove igračke smanjuju dječju maštu (Steiner, 2008).

Obje škole uglavnom počinju u osam sati ujutro ako u državnim školama nema nultog sata i ako nastava nije organizirana u smjenama, a u popodnevnoj smjeni nastava počinje u 13 ili 14 sati dok je u waldorfskoj školi samo jedna smjena. Dnevni ritam odnosno dnevni raspored razlikuje se u školama. U državnim školama nastavni sat traje 45 minuta, a nakon toga kreće podučavanje drugog nastavnog predmeta ako nije blok sat. U waldorfskoj školi ne postoje tako zvani „mali i veliki odmori“ niti je definirano trajanje nastavnog sata.

U waldorfskoj školi dnevni ritam započinje okupljanjem učenika ispred učionice te pojedinačno rukovanje učitelja ili učiteljice sa svakim učenikom. Kroz jednostavni čin rukovanja, učitelj saznaje kako se dijete taj dan osjeća s obzirom na toplinu ruke i snagu stiska te s obzirom na to može prilagoditi podučavanje nastavnog sadržaja. S druge strane, dijete kroz rukovanje pruža, ali i stječe poštovanje učitelja te mu je dano individualno vrijeme. Nastavni dan u waldorfskoj školi započinje s uvježbavanjem koreografije za mjesečnu ili završnu svečanost ili s jutarnjom recitacijom ovisno o kojem uzrastu je riječ. Nakon toga slijedi blok-sat glavne teorijske nastave koja je organizirana po epohama. Slijedi sat stranog jezika, a u hrvatskim waldorfskim školama to su njemački i engleski. Umjetnički nastavni predmeti odvijaju se nakon jezika, a to mogu biti nastavni sat religije, sat glazbene, likovne ili tjelesno

zdravstvene kulture ili euritmija. Praktične aktivnosti ostavljene su za kraj, a to su ručni rad te obrada drva i vrtlarstvo u višim razredima osnovne škole.

Dnevni raspored u državnim školama se svakodnevno razlikuje ovisno o raspoloživosti dvorane ako je škola ima te o rasporedu ostalih učitelja ili profesora, najčešće izbornih nastavnih predmeta kao što su strani jezici te vjeronauk. Učitelji državnih škola prilikom izrade rasporeda također razmišljaju o povezanosti nastavnih predmeta pa će tako npr. sat glazbene, likovne ili tjelesno zdravstvene kulture staviti po rasporedu nakon matematike, prirode i društva ili hrvatskog jezika odnosno nakon obrazovnih nastavnih predmeta. Također sat razredne zajednice u rasporedu nalazit će se ili u ponedjeljak kako bi se dogovorili za naredni tjedan i ispričali doživljaje i događaje koji su se dogodili preko vikenda ili u petak zbog razgovora o mogućim problemima koji su nastali tijekom tjedna. Isto tako prilikom izrade tjednog rasporeda razmišlja se i o rasporedu opterećenosti kroz tjedan, stoga će se ponedjeljkom raditi uvod u naredni tjedan, srijeda bi trebala biti najzahtjevniji dan u radnom tjednu, a nakon toga slijedi smirenje da bi petak bio opušten radni i nastavni dan. Po tom principu se također organiziraju pismene i usmene provjere znanja u državnim školama.

4. NASTAVNI PREDMETI U DRŽAVNOJ I WALDORFSKOJ ŠKOLI

4.1. Ukupan broj sati obje škole

Nastavni predmeti u državnim školama dijele se na obvezne i izborne predmete. U prve četiri godine osnovne škole u obvezne predmete pripadaju: hrvatski jezik, prvi strani jezik, matematika, priroda i društvo, likovna kultura, glazbena kultura te tjelesna kultura, a izborni nastavni predmeti su vjeronauk i od 2020. godine informatika. Navedene obvezne predmete također možemo podijeliti na odgojne i obrazovne nastavne predmete. Odgojni predmeti su likovna, glazbena i tjelesno zdravstvena kultura dok su obrazovni predmeti hrvatski jezik, strani jezik, matematika i priroda i društvo iako većina pedagoga bi se složila kako su svi nastavni predmeti i odgojni i obrazovni. Svaki od navedenih nastavnih predmeta ima određen broj sati godišnje koje je odlučilo i propisalo Ministarstvo znanosti i obrazovanja 2019. godine.

Tablica 1. Popis nastavnih predmeta i godišnji broj sati po razredima u državnim školama (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019.)

PREDMETNI KURIKULUMI	GODIŠNJI BROJ SATI PO RAZREDIMA							
	Razredna nastava				Predmetna nastava			
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
OBVEZNI PREDMETI								
Hrvatski jezik	175	175	175	175	175	175	140	140
Strani jezik (prvi strani jezik)	70	70	70	70	105	105	105	105
Likovna kultura	35	35	35	35	35	35	35	35
Glazbena kultura	35	35	35	35	35	35	35	35
Matematika	140	140	140	140	140	140	140	140
Priroda i društvo	70	70	70	105				
Priroda					52,5	70		
Biologija							70	70
Kemija							70	70
Fizika							70	70
Geografija					52,5	70	70	70
Povijest					70	70	70	70
Tehnička kultura					35	35	35	35
Informatika					70	70		
Tjelesna i zdravstvena kultura	105	105	105	70	70	70	70	70
Ukupno (tjedno)	18	18	18	18	24	25	26	26
IZBORNI PREDMETI								
Vjeronauk	70	70	70	70	70	70	70	70
Informatika*	70	70	70	70			70	70
Drugi strani jezik				70	70	70	70	70

Iz tablice 1. može se primijetiti kako hrvatski jezik u nižim razredima osnovne škole ima najveći broj sati godišnje, a to je 175 sati. Matematika ima satnicu od 140 sati, a strani jezik i priroda i društvo u prve tri godine osnovnoškolskog obrazovanja imaju jednak broj sati od 70 sati godišnje, ali u četvrtom razredu satnica prirode i društva se povećava na 105 sati godišnje. Odgojni nastavni predmeti likovna i glazbena kultura jednako su zastupljeni kroz sve četiri godine od 35 sati godišnje dok tjelesna i zdravstvena kultura prve tri godine ima satnicu od 105 sati godišnje da bi se u četvrtom razredu smanjilo na 70 sati godišnje. U državnim školama svaki se predmet podučava 45 minuta ukoliko nije blok sat, a između nastavnih sati postoje tako zvani "mali odmor" od pet minuta te je uobičajen jedan veliki odmor za užinu. U državnim školama uglavnom postoji opcija ručka nakon glavne nastave, a nakon toga slijedi produženi boravak ako škola ima mogućnosti i prostora za ostvarivanje produženog boravka. Produženi boravak roditelji ili skrbnici plaćaju, a učenici za vrijeme produženog boravka ručaju, igraju se na dvorištu ili igralištu ako ga škola ima i ako vremenske prilike to dozvoljavaju, a nakon toga rješava se domaća zadaća te se učenici druže ili imaju aktivnosti s učiteljem ili učiteljicom iz produženog boravka.

U waldorfskoj školi nastava je organizirana u tri djela: glavna, predmetna i praktična nastava. U nastavne predmete glavne nastave, one koja se odvija svako jutro u blok satu, ubrajaju se: hrvatski jezik, matematika, priroda i društvo te religijska kultura. U predmetnu nastavu u waldorfskoj školi pripadaju strani jezici (engleski i njemački u Republici Hrvatskoj), euritmija, tjelesna i zdravstvena kultura kao i likovna i glazbena kultura. Praktičnoj nastavi koja se izvodi pri kraju školskog dana ubrajaju se ručni rad u nižim razredima, obrti i vrtlarstvo u višim razredima osnovne škole.

Tablica 2. Popis nastavnih predmeta i godišnji broj sati po razredima u waldorfskoj školi
(Waldorfska škola u Zagrebu: program waldorfske škole)

Redni broj	NASTAVNI PREDMETI	GODIŠNJI PLAN NASTAVNIH SATI IZRAŽEN PO NASTAVNIM PREDMETIMA I RAZREDIMA							
		I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.
GLAVNA NASTAVA									
1.	HRVATSKI JEZIK	207	207	207	207	177	177	177	177
2.	MATEMATIKA	120	120	120	120	100	135	150	150
3.	PRIRODA I DRUŠTVO	40	40	70	40	-	-	-	-
4.	POVIJEST	-	-	-	-	60	40	40	40
5.	ZEMLJOPIS	-	-	-	-	40	40	40	40
6.	BIOLOGIJA	-	-	-	40	60	40	30	30/65
7.	FIZIKA	-	-	-	-	-	40	30	30
8.	KEMIJA	-	-	-	-	-	-	40	40
9.	RELIGIJSKA KULTURA	35	35	35	35	35	35	35	35
UKUPNO: Glavna nastava		402	402	432	442	472	507	542	542/577
PREDMETNA NASTAVA									
10.	ENGLESKI JEZIK	70	70	70	105	105	105	105	105
11.	NJEMAČKI JEZIK	70	70	70	105	105	105	105	105
12.	TJELESNA I ZDRAVSTVENA KULTURA	35	35	35	70	70	70	70	70
13.	EURITMIJA	35	35	35	35	70	70	70	70
14.	LIKOVNA KULTURA	105	105	75	65	35	35	35	35
15.	GLAZBENA KULTURA	35	35	35	70	70	70	70	70
UKUPNO: Predmetna nastava		350	350	320	450	455	455	455	455
PRAKTIČNA NASTAVA									
16.	RUČNI RAD	70	70	70	70	70	70	70	70
17.	OBRTI	-	-	-	-	70	70	70	70
18.	VRTLARSTVO	-	-	-	-	-	70	70	70
UKUPNO: Praktična nastava		70	70	70	70	140	210	210	210
UKUPNO: REDOVNA NASTAVA		822	822	822	962	1067	1172	1207	1207/1242

Iz tablice 2 može se uočiti kako godišnji broj sati hrvatskog jezika u waldorfskoj školi iznosi 207 što je znatno više od 175 godišnjih sati hrvatskog jezika u državnim školama. Matematika je godišnje zastupljena u 120 sati, a priroda i društvo 40 sati u prvom, drugom i četvrtom razredu dok u trećem razredu iznosi 70 sati godišnje što je znatno manje od godišnjeg broja sati prirode i društva u državnim školama. Prvi strani jezik npr. engleski je jednako zastupljen u obje vrste škola. Zanimljiva je usporedba godišnjih broja sati odgojnih odnosno predmetnih nastavnih predmeta. Godišnji broj sati glazbene kulture u državnim školama kroz sva prva četiri razreda osnovne škole iznosi 35 sati, a u waldorfskoj školi je slično osim što u četvrtom razredu godišnji broj sati glazbene kulture raste na 70 sati. Likovna kultura kroz sva četiri razreda u državnim školama ima fond od 35 sati godišnje dok je taj broj u waldorfskoj školi znatno veći, 105 u prva dva razreda, a zatim 75 u trećem razredu te 65 u četvrtom razredu. Godišnji broj sati tjelesne i zdravstvene kulture u državnim školama je relativno velik od 105

sati dok je u waldorfskoj školi godišnji broj sati tjelesne i zdravstvene kulture 35 sati u prva tri razreda, a u četvrtom razredu je 70 sati. Treba uzeti u obzir da u waldorfskoj školi postoji euritmija koje nema u državnim školama, a njen fond godišnjih sati iznosi 35 sati u sva četiri početna razreda osnovne škole. Također postoji i ručni rad u iznosu od 70 sati godišnje u nižim razredima osnovne škole.

Iz prikazanih tablica 1 i 2, može se zaključiti kako ukupan fond sati redovne nastave u državnim školama iznosi 630 sati u sva četiri razreda dok je u waldorfskoj školi je taj broj znatno veći. Učenici u waldorfskoj školi u redovnoj godišnjoj nastavi u prva tri razreda u školi provedu 822 sata dok u četvrtom razredu na redovnoj nastavi provedu čak 962 sata. U obje škole ukupan fond sati izbornih nastavnih predmeta u prva tri razreda iznosi 70 sati dok u četvrtom razredu waldorfska škola ima 70 sati manje u odnosu na državnu školu.

Razlike u ukupnom fondu sati državne i waldorfske škole tijekom primarnog obrazovanja su takve jer u waldorfskoj školi učenici pohađaju obvezna dva stana jezika dok u državnoj školi samo jedan. Također treba uzeti u obzir kako u waldorfskoj školi postoji euritmija uz tjelesnu i zdravstvenu kulturu dok je u državnoj školi riječ samo o tjelesnoj i zdravstvenoj kulturi. Na ukupan broj godišnjih sati utječe i ručni rad u waldorfskoj školi dok on u državnoj školi ne postoji.

4.2. Obrazovni nastavni predmeti

4.2.1. Predmetno-satni sustav ili učenje po epohama

Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske u obrazovne nastavne predmete primarnog obrazovanja ubraja hrvatski jezik, matematiku te prirodu i društvo. Vidljive su razlike podučavanja obrazovnih nastavnih predmeta u državnim i waldorfskim školama. Jedna od glavnih razlika je u tome što se u waldorfskoj školi ti nastavni predmeti, u sklopu glavne nastave, održavaju u epohama dok se u državnim školama svi nastavni predmeti podučavaju svakodnevno odnosno prevladava predmetno-satni sustav.

Predmetno-satni sustav kakav se odvija u državnim školama podrazumijeva učeničko prebacivanje iz jednog predmeta u drugi u sklopu jednog nastavnog dana. Tvorac takvog sustava je J. A. Komensky te je prilikom osnivanja sustava upozorio na njegove prednosti, ali i nedostatke. Prednosti su to što omogućuju planiranje po razredima, tjednima i mjesecima, također omogućuju raspoređivanje nastavnog sadržaja po zahtjevnosti. Dok s druge strane nedostaci predmetno-satnog sustava se odnose na nedovoljno produbljivanje nastavnog

sadržaja, napetost zbog nedostatka vremena, a jedan od najvećih zamjerki ovog sustava je u tome što djeca tog životnog razdoblja ne doživljavaju svijet po predmetima nego kao cjelinu (Bognar i Matijević, 2005).

Wolfgang Ratke osmislio je i razradio ideju nastave po epohama, koju je kasnije preuzeo Rudolf Steiner. W. Ratke je za razliku od J. A. Komenskog smatrao da ne treba istovremeno podučavati više nastavnih predmeta nego da treba misli, osjećaje i aktivnosti usmjeriti u jedan nastavni sadržaj. R. Steiner je učenicima u waldorfskoj školi omogućio upravo nastavu po epohama što znači da se određeni sadržaji nastavnog predmeta podučavaju kontinuirano tri do četiri tjedna svaki dan u blok-satu glavne nastave. Prema Matijeviću (1994), učenje po epohama omogućuje da učenici određeni nastavni sadržaj prouče temeljito s raznih aspekata, a da se tijekom tog rada ne izgube radne navike i ne umanju potaknuti interes što se može dogoditi u predmetno-satnom sustavu. Prva epoha u prvom razredu odnosi se na upoznavanje forme. Učenici prva četiri tjedna uče crtati različite linije i upoznaju forme koje će im kasnije pomoći i olakšati pisanje slova i brojeva (Matijević, 1994). Kasnije se epohe raspoređuju i prilagođavaju ovisno o uzrastu, godišnjem dobu, složenosti nastavnog sadržaja, aktualnim događajima i dr. Također je važno reći kako se u waldorfskim školama rijetko ili se uopće ne koriste gotovi udžbenici nego učenici sa svojim učiteljima sami ispisuju bilježnice i udžbenike. Nekoliko zadnjih tjedana nastavne godine ponavlja se sadržaj svih nastavnih epoha.

Waldorfska pedagogija veliku važnost posvećuje čitanju i pripovijedanju stoga se kroz svaki razred čitaju, pripovijedaju i obrađuju određene vrste priča. Raspored priča kroz razrede:

1. razred – bajke,

Kroz bajke djeci se pruža upoznavanje i spoznavanje različitih vrsta ljudi te kroz bajke djeca oblikuju osjećaje za dobro i loše (Carlgren, 1990). Važno je da pripovjedač naglasi kako dobro uvijek pobjeđuje zlo.

2. razred – basne i legende,

Basne i legende pričaju se kroz jedan razred jer se one nadopunjavaju iz tog razloga što bi previše basni dovelo do ruganja, a previše legendi dovelo bi do umišljenosti i arogancije, stoga bi se moglo reći kako basne i legende pokazuju dvije čovjekove strane te tako oblikuju ljudske misli i osjećaje.

3. razred – stari zavjet,

Učitelj mora biti oprezan prilikom pripovijedanja starog zavjeta u trećem razredu osnovne škole jer priče iz Biblije ne završe uvijek sretno i radosno, ali su one važne jer su ispunjene moralnom snagom.

4. razred – priče u vezi sa životnim problemima,

Kod djece u četvrtom razredu dolazi do promjena što fizičkih zbog ulaska u pubertet, ali i psihičkih, duševnih i moralnih promjena i zbog tih razloga su važne priče sa životnim problemima kako bi uvidjeli da nisu jedini koji imaju probleme te kako bi spoznali kako svaki problem ima i rješenje.

5. razred – grčka mitologija,

U petom razredu osnovne škole učenici dobiju povijest kao nastavni predmet stoga je logično da podučavanje povijest krene od najranijih doba, a jedno od njih je upravo grčka mitologija koja je bogata različitim moralnim, poučnim i zanimljivim pričama.

6. razred – rimska povijest,

U šestom razredu obrađuje se rimska povijest iako postoji i rimska mitologija, a razlog k tome je što se iz priča prelazi na povijesne činjenice.

7. razred – otkrića starih naroda,

U sedmom razredu obrađuju se otkrića starih naroda kako bi se potaknula i njegovala dječja znatiželja koja može biti početak životnog i svjetskog otkrića. Još jedan razlog pripovijedanja otkrića starih naroda je taj što učenici kroz njih uče o socijalnim odnosima i poštovanju tuđih stvari i drugačijih ljudi.

8. razred – biografije (Matijević, 1994).

U osmom razredu podučavaju se biografije raznih ljudi koji su bili znanstvenici, pisci, zabavljači, pedagozi, istražitelji i sl. zato što je osmi razred životna prekretnica i upravo kroz biografije učenici mogu razumjeti i odlučiti se kojim životnim putem žele krenuti.

4.2.2. Učenje stranih jezika

Učenje jednog stranog jezika u državnim školama pripada obveznim nastavnim predmetima. U Hrvatskoj prvi strani jezik je obično engleski jezik, no neke škole imaju opciju njemačkog ili francuskog kao prvi strani jezik. Godišnji fond prvog stranog jezika kroz razrede primarnog

obrazovanja iznosi 70 sati. U državnim školama koriste se udžbenici za poučavanje stranih jezika te učenici u bilježnicu pišu i prevode nove nepoznate riječi, no treba napomenuti kako se strani jezik poučava i kroz pjesme, ples i auditivne snimke.

U waldorfskoj školi od prvog razreda osnovne škole uče se dva strana jezika kao obvezni predmeti, a u hrvatskim waldorfskim školama riječ je o engleskom i njemačkom jeziku. Oba strana jezika imaju fond 70 sati godišnje u prva tri razreda, a u četvrtom razredu taj fond iznosi 105 sati. Steiner (2008) navodi kako djeca strane jezike najbolje i najjednostavnije uče dok ga upotrebljavaju i dok si prevode misli. Također navodi da je najbolji način poučavanja stranih jezika kroz konkretne stvari, a ne prevođenjem stranih riječi. Upravo iz tih razloga strani se jezici u početnim razredima waldorfske škole uče uz pomoć dječjeg plesa i pjesme.

4.3. Odgojni nastavni predmeti

U odgojne predmete državne škole ubrajaju se likovna, glazbena i tjelesno zdravstvena kultura. Glazbena i likovna kultura u primarnom obrazovanju u državnim školama imaju jednak godišnji fond sati, a to je 35 sati. Učenici tjelesnu i zdravstvenu kulturu u prva tri razreda osnovne škole godišnje imaju 105 sati dok u četvrtom razredu imaju 70 sati godišnje.

U likovnoj kulturi obrađuju se različiti motivi ovisno o kojem uzrastu se radi, godišnjem dobu, blagdanima, praznicima i dr. Također se koriste različite likovne tehnike od suhih do mokrih, ovisno o uzrastu i motivu koji se treba prikazati. U glazbenoj kulturi pjevaju se razne dječje, ali i tradicionalne pjesme te se slušaju mnogobrojne skladbe. U tjelesnoj i zdravstvenoj kulturi razvijaju se i usavršavaju različite sposobnosti i vještine ovisno o dobi djeteta i propisanom kurikulumu.

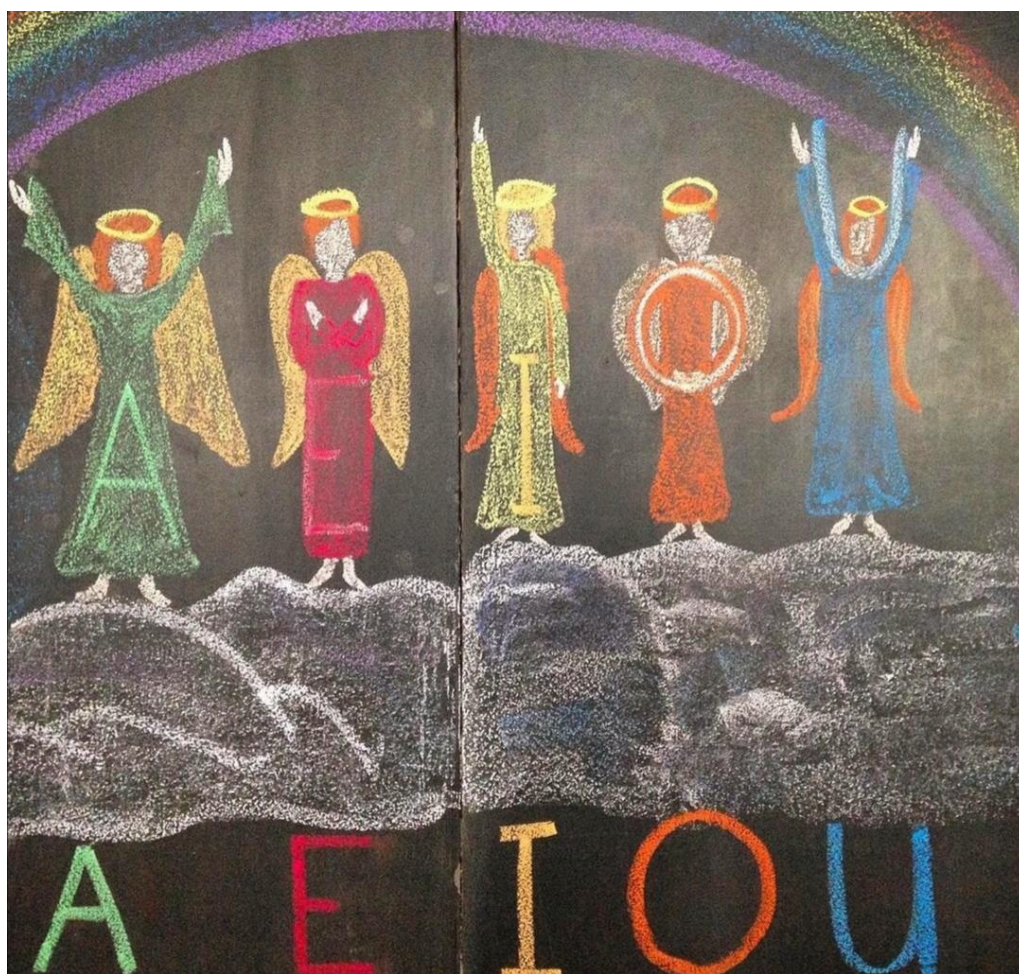
U waldorfskoj školi odgojni predmeti (glazbena, likovna i tjelesno zdravstvena kultura) spadaju u predmetnu nastavu uz euritmiju, engleski i njemački jezik. Budući da je u waldorfskoj školi naglašena orijentacija na umjetnički i radni odgoj u nastavnom planu i programu (Matijević, 1994), glazbena i tjelesno zdravstvena kultura imaju godišnji fond kroz prva tri razreda osnovne škole od 35 sati, a u četvrtom razredu je to 70 sati godišnje za oba predmeta. Likovna kultura u waldorfskoj školi ima znatno veći fond godišnjih sati nego u državnim školama jer u waldorfskoj školi u prva dva razred iznosi 105 sati, u trećem razredu se broj sati smanjuje na 75 sati dok je u četvrtom razredu 65 sati što je i dalje znatno veće od 35 sati godišnje u državnim školama.

U sklopu glazbene kulture u waldorfskoj školi uče se svirati razni instrumenti, a najčešće je riječ o petotonskoj flauti, no bez učenja nota. Umjesto toga učenici oponašaju pokrete učitelja ili učiteljice. Kasnije se prema nadarenosti ili okolnostima sviraju mnogi instrumenti. Također postoji i pjevački zbor te postoji jedan ili više orkestara za razne uzraste učenika.

Likovnoj kulturi daje se poseban značaj, a učenici rade svim likovnim tehnikama propisanim u kurikulumu te nastavnom planu i programu. Uglavnom se koriste prirodni materijali kao što su drvo ili kamen, ali se također koriste vuna, glina, vosak i slično. U waldorfskoj školi boje imaju veliku važnost jer svaka boja ima svoje značenje i izaziva određene emocije kod ljudi. Prvotni cilj likovne kulture u primarnim razredima waldorfske škole je da učenici osjete boje i da slikaju doživljaj boje, a ne zadani motiv. J. W. Goethe (1995) navodi kako je crvena prva boja koju djeca vide, a plava je posljednja. Važno je prvo pustiti djecu da osjete boje jer, kako naglašava Steiner (2008), ako djeca krenu prerano sa slikanjem nečeg određenog tada se izgubi smisao za živo te se daje fokus na mrtvo.

4.3.1. Euritmija

Euritmija je umjetnost pokreta koju je osmislio Rudolf Steiner kojom se kvalitete glasa i tona prikazuju upravo pokretom (Carlgren, 1990). U waldorfskoj školi euritmija je obavezan predmet odnosno ubraja se u predmetnu nastavu, a učenici imaju euritmiju u svim razredima od prvog do osmog razreda. Mnogobrojna istraživanja pokazala su kako dijete prvo prepozna glas *A*, a zatim redom *E*, *I*, *O*, *U*. Steiner (2008) navodi kako djeca nakon usvojenih samoglasnika, usvajaju suglasnike i to redom *M*, *B*, *P*, *D*, *T*, *L*, *N*, *NJ*, *F*, *H*, *G*, *S*, *R*, itd. U euritmiji svako slovo odnosno glas ima određeni pokret, a kasnije se pokretom prikazuju i gotove riječi. Kroz euritmiju mogu se prikazati osjećaji kao što su sreća, tuga, simpatija, tolerancija itd. Isto tako euritmija pomaže kod razumijevanja i uvježbavanja gramatike i retorike. Prema Seitz i Hallwachs (1996), euritmija pomaže kod pamćenja, razvija osjećaj za jezik, razvija samosvijest i zdravu kritiku samog sebe, kroz euritmiju razvijaju se i uvježbavaju vještine sposobnosti prilagođavanja grupi te se uz pomoć nje može otkriti nadarenost za glumu.

Slika 1. Prikaz glasova A, E, I, O, U euritmickim pokretima (Waldorfbblackboard, 2020.)

5. VREDNOVANJE

Vrednovanje je sastavni dio odgojno-obrazovnog procesa. Prema Aniću (1998) vrednovanje znači odrediti vrijednost koga ili čega, odnosno ocijeniti koliko nešto vrijedi. Vrednovanje u odgojno-obrazovnom procesu je važno za učenike jer im daje povratnu informaciju o tome kako ispuniti svoj potencijal i izvježbati vještine te vrednovanje znatno utječe na učenikovu motivaciju za učenjem. Roditeljima je važno vrednovanje kako bi učeniku dali što bolju podršku i pomoć ako je potrebna, dok je, s druge strane, učitelju važno vrednovanje kako bi napredovao u poučavanju učenika. Učenici i roditelji moraju unaprijed biti upoznati s kriterijima vrednovanja.

Vrednovanje je složen proces stoga je potrebno da učitelj poznaje široki spektar znanosti kao što su pedagogija, psihologija, sociologija i slično, ali je također važno da poznaje zakone i pravilnike o vrednovanju učenika kako bi bio kompetentan za učinkovito, kvalitetno, objektivno i kriterijsko vrednovanje učeničkih postignuća koja treba biti pozitivno usmjereno prema učenikovim sposobnostima i vještinama (Jurjević Jovanović, Rukljač, Viher, 2020). U obrazovnom sustavu u Hrvatskoj temeljni zakonski propisi koji reguliraju vrednovanje su *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* te *Pravilnik o načinima, postupcima i elementima vrednovanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi*.

Vrednovanje se sastoji od: a) praćenja, b) provjeravanja i c) ocjenjivanja.

5.1. Praćenje

Prema Jurjević Jovanović, Rukljač i Viher (2020), praćenje je sustavno uočavanje i bilježenje zapažanja o postignutoj razini ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda u svrhu poticanja učenja i provjere postignute razine ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda i očekivanja definiranih nacionalnim, predmetnim i međupredmetnim kurikulumima, nastavnim programima te strukovnim i školskim kurikulumima.

Praćenje obuhvaća učiteljevo svakodnevno zapažanje razvoja ili stagnacije učenikovih sposobnosti i vještina u kognitivnom, afektivnom i psihomotornom području. Učitelj je dužan svoja zapažanja odnosno praćenja i zapisati s datumom u dnevnik rada kako bi se kronološki pratila stagnacija ili razvoj. Prilikom pisanja bilješki, učitelj mora paziti na analitičnost, jasnoću, pedagošku funkcionalnost, jednostavnost i selektivnost zabilješki (Matijević, 1983)

5.2. Provjeravanje

Prema Jurjević Jovanović, Rukljač i Viher (2020), provjeravanje se odnosi na procjenu postignute razine ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda i očekivanja u nastavnom predmetu ili području i drugim oblicima rada u školi tijekom školske godine.

Provjeravanje pripada vrednovanju naučenog jer je cilj provjeravanja ispitati učenikovo znanje iz određenog nastavnog sadržaja nastavnog predmeta. Provjeravanje se provodi nakon kraćeg ili dužeg procesa učenja i poučavanja. Provjeravanje može biti usmeno ili pismeno provjeravanje koje rezultira ocjenom.

5.3. Ocjenjivanje

Prema Jurjević Jovanović, Rukljač i Viher (2020), ocjenjivanje je pridavanje brojčane ili opisne vrijednosti rezultatima praćenja i provjeravanja učenikova rada. Ocjena je povratna informacija o radu koja pobuđuje zadovoljstvo ili nezadovoljstvo vlastitim radom.

U državnim školama Republike Hrvatske postoji ocjenjivanje sa skalom od 1 do 5 uz pridjev za svaku ocjenu pa je tako nedovoljan (1), dovoljan (2), dobar (3), vrlo dobar (4) i odličan (5). Djeca upisuju školu s intrinzičnom motivacijom za učenjem i znanjem jer su djeca sama po sebi radoznala i znatiželjna i žele znati kako napreduju. Odrasli ih tada upoznaju i prilagode na brojčane ocjene te im se stvori vanjska ili ekstrinzična motivacija za što bolju ocjenu. Također je problem u tome što nigdje nije propisano koliko je potrebno za ocjenu dovoljan (2) stoga učitelji, nastavnici i profesori sami odrede prag i tako ocjena postaje subjektivna, a ne objektivna kakva bi trebala biti. Profesori najčešće uzimaju prag točnosti od 50% za ocjenu dovoljan (2), no postoje različiti pragovi kao što su: 51%, 60%, 65%, 70% ili čak 75%. Na taj su način učenici već donekle osuđeni na ocjenu nedovoljan (1) jer moraju znati npr. 50% za ocjenu dovoljan (2) odnosno u prvih 50% je samo jedna ocjena i to nedovoljan (1), a u drugih 50% su smještene čak četiri ocjene. Zbog navedenog razloga, pravedno bi bilo imati sljedeću skalu ocjenjivanja:

0-20% nedovoljan (1)

21-40% dovoljan (2)

41-60% dobar (3)

61-80% vrlo dobar (4)

80-100% odličan (5),

tada bi to bila intervalna objektivna skala ocjenjivanja. Također valja spomenuti kako učitelji trebaju učenicima naglasiti što će provjeravati, vrednovati i na kraju ocjeniti odnosno npr. ako učenik na testu iz matematike napiše odgovore gramatički ili leksički netočno, ali matematički je točno postavio i izračunao zadatak tada učitelj treba ispraviti pogreške, ali one ne smiju utjecati na ocjenu jer je riječ o ispitu iz matematike, a ne hrvatskog jezika. Ocjena služi kao povratna informacija roditelju, nastavniku ili profesoru te učeniku, no važno je učeniku objasniti zašto je dobio ocjenu koju je dobio kako bi mogao popraviti za idući put. Ukoliko je učitelj neodlučan koju bi ocjenu dao tada uvijek treba dati veću ocjenu kako bi motivirao i pohvalio učenika.

Osim brojčanih ocjena postoje i opisne ocjene koje se primjenjuju u waldorfskim školama. Za razliku od brojčane ocjene koja sintetički sažima postignuća, s opisnom ocjenom se nastoji analitički prikazati razina učenikova postignuća. Cilj opisne ocjene je prikazati konkretno znanje i sposobnosti koje je učenik stekao, znanja i sposobnosti koje je trebao steći, ali nije, razvijene vještine, uvjete u kojima je stekao određeno znanje i sposobnosti, kakvo je bilo zalaganje, interes i pažnja te cjelokupno ponašanje koje je pratilo učenikovo učenje tijekom nastavne godine (Matijević, 1983). Ako učenika treba upozoriti na poboljšanje ili promjenu tada se to pažljivo priopći kako se ne bi uvrijedila ličnost učenika. Matijević (2004) navodi kako se u prvom planu nalaze učenikovi uspjesi i pozitivna obilježja, a ne neuspjesi.

6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

6.1. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja bio je istražiti iskustva i usporediti pohađanje waldorfske i državne škole, prilagodba nakon privatne alternativne škole te utjecaj waldorfske škole za daljnji život.

Obzirom na cilj cjelokupnog istraživanja te aksiološka, ontološka i epistemološka obilježja empirijskog istraživanja ova studija se paradigmatki definira u sudjelujuće istraživanje (Guba i Lincoln, 2005). Sudjelujuće je jer je istraživačica ujedno i član istraživane obitelji. Isto tako, iako ovo istraživanje nije akcijsko istraživanje, ono ima obilježja i živuće teorije (engl. living theory) (Carson i Sumara, 1997). Iako istraživanja odgoja i obrazovanja imaju široku lepezu paradigmatkih određenja, istraživačkih strategija i pristupa, obzirom na cilj, sudionike te metode prikupljanja podataka i njihove obrade ovo istraživanje se definira kao kvalitativno istraživanje fenomena odgoja i obrazovanja (Anderson, 2005; Cohen, Manion i Morrison, 2007; Creswell, 2012; Dubovicki i Topolovčan, 2020a; Dubovicki i Topolovčan, 2020b; Matijević i Topolovčan, 2017; Topolovčan, 2016, 2017; Yates, 2004).

6.2. Sudionici

U kvalitativnom istraživanju sudjelovalo je četiri ispitanika koji su članovi jedne obitelji koja je ujedno i moja obitelj. Svi ispitanici su dali suglasnost za sudjelovanjem u ovom diplomskom radu. Tri ispitanika od četiri su muške populacije, a jedna je ženske populacije. Razlika u godinama od najstarije ispitanice do najmlađeg ispitanika je manja od deset godina te su svi ispitanici pohađali waldorfsku školu u Zagrebu najmanje četiri godine.

6.3. Metode i instrumenti istraživanja

U istraživanju je korištena kvalitativna metoda intervjua te je istraživanje provedeno 2021. godine. Metoda intervjua je korištena kako bi se dobila opsežnija perspektiva problema istraživanja te kao bi se detaljno analiziralo više slučajeva koji se odnose na istu temu. Andrić (1996.) navodi kako se intervju vodi prema unaprijed sastavljenim pitanjima. Za potrebe ovog istraživanja sastavljen je polustrukturirani intervju koji se sastojao od 29 pitanja otvorenog tipa.

Pitanja za intervju:

1. Koliko imaš godina?

2. Što si po struci, a što trenutno radiš?
3. Koliko si dugo pohađao/pohađala Waldorfsku školu?
4. Najdraža uspomena iz Waldorfske škole?
5. Loša uspomena iz Waldorfske škole?
6. Kako ti je bilo upisati novu školu?
7. Što ti je bilo najteže za prilagoditi se npr. stalno drugi profesori, ocjene, količina sadržaja, socijalni odnosi, itd.
8. Na što si se najlakše priviknuo/priviknula u novoj školi?
9. Jesu profesori izlazili u susret nakon Waldorfske škole/Kakav je bio odnos s profesorima?
10. Kakav je bio odnos s učenicima iz razreda? Je su li te prihvatili?
11. Je li te netko zadirkivao zbog Waldorfske škole?
12. Možeš li ukratko usporediti općenito učenike u obje škole? npr. odnosi među generacijama, muško-ženski odnosi, itd.
13. Kakav je bio odnos između učitelja/profesora i roditelja u obje škole?
14. Je li ti bilo neobično ne učiti po etapama, što misliš koji je način bolji?
15. U Waldorfskoj školi sami radite bilježnice i udžbenike, kakva ti je bila prilagodba na gotove udžbenike?
16. Prilagodba na način i količinu domaće zadaće u novoj školi?
17. Mišljenje o ručnom radu, treba li ga uvesti u državne škole?
18. Kakva je bila prilagodba na odgojne predmete u državnoj školi?
19. Gdje si više imao slobodnog vremena?
20. U kojoj školi se više pazi na dječje i učiteljeve osjećaje? Opiši taj odnos.
21. Jesi li imao/imala ravnopravan odnos pri upisu u srednju školu?
22. Jesi li ostao/ostala u kontaktu s prijateljima iz waldorfske škole? Ako ne, zašto ne?
23. Jesi li ostao/ostala u kontaktu s prijateljima iz državne škole? Ako ne, zašto ne?
24. Što ti je najviše nedostajalo nakon Waldorfske škole?
25. Smatraš li da si zbog Waldorfske škole kreativnija osoba?
26. Što smatraš da bi trebalo promijeniti u državnoj, a što u Waldorfskoj školi?
27. Smatraš li da je Waldorfska škola za svu djecu?
28. Bi li upisao/upisala svoje dijete u Waldorfsku školu s obzirom na svoje znanje i iskustvo o tome?
29. Koje su neke životne lekcije koje si naučio/naučila u i zbog waldorfskoj školi, a smatraš da inače ne bi?

7. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U daljnjem tekstu su prikazani intervjui sa svakim od sudionika.

Inia Herenčić

1. Koliko imaš godina?

O: Imam 35 godina.

2. Što si po struci/što radiš?

O: Po struci sam stručna specijalistica komunikacijskog menadžmenta, a radim u svom obrtu za usluge i produkciju, ponajviše kao fotografkinja.

3. Koliko si dugo pohađala Waldorfsku školu?

O: Pohađala sam 2., 3., 4., i 5. razred, znači 4 godine.

4. Najdraža uspomena iz Waldorfske škole?

O: Osjećaj kao da si doma. Zbog atmosfere, zbog energije, zbog slobode, zbog boje po zidovima, zbog velike livade, zbog dvorišta.

5. Loša uspomena iz Waldorfske škole?

O: Strah od javnog nastupa. Sjećam se da sam u početku imala veliki strah zbog recitacije svoje jutarnje izreke, ali to prvih nekoliko puta, a kasnije je to bilo lijepo i osjećaš se važnim.

6. Kako ti je bilo upisati novu školu?

O: Grozno i jako teško. Spasilo me što sam znala uglavnom puno ljudi iz tog razreda jer smo išli skupa u vrtić, to mi je puno značilo. Bilo je to baš jako stresno. Bilo mi je puno važnije biti s prijateljima nego bilo što vezano uz školu.

P: Budući da si ti prvi razred osnovne škole pohađala u državnoj školi, kako ti je bilo upisati drugi razred u waldorfskoj?

O: Jooj kao da sam došla u polje cvijeća.

7. Što ti je bilo najteže za prilagoditi se npr. stalno drugi profesori, ocjene, količina sadržaja, socijalni odnosi, itd.

O: Učiti. Za socijalne odnose nisam imala problema, ali učenje i štrebanje napamet. Zahtijevanje profesora da do sljedećeg sata znaš napamet deset stranica. Količina sadržaja, iznenadni ispiti i naravno matematika.

Što se tiče socijalnih odnosa nisam imala problema jer kada dođe nova djevojčica u 6. razredu onda je uglavnom atrakcija i imala sam sreću da sam upala u razred s djecom koju sam znala od prije tako da nisam imala moment da se osjećam otuđeno od strane djece. To što se cijeli život osjećam neuklopljeno, to je druga priča.

8. Na što si se najlakše priviknuo u novoj školi?

O: To što sam imala prijatelje.

9. Jesu profesori izlazili u susret nakon Waldorfske škole/Kakav je bio odnos s profesorima?

O: Ne, zašto bi? Nisu, barem koliko se sjećam. Došla sam kao da sam se preselila iz drugog grada ili bilo koje druge državne škole.

10. Kakav je bio odnos s učenicima iz razreda? Je su li te prihvatili?

O: Brzo su me prihvatili jer sam većinu njih znala tako da sam upala i među tako zvane „cool“ cure.

11. Je li te netko zadirkivao zbog Waldorfske škole?

O: Nije.

12. Možeš li ukratko usporediti općenito učenike u obje škole? npr. odnosi među generacijama, muško-ženski odnosi, itd.

O: U državnoj školi su djeca podsvjesno na suptilan način agresivnija, puno više grizu, puno više se bore, puno više se trude istaknuti. Ponašanje na odmorima na hodniku bude agresivnije u smislu borba za sebe samog za istaknuti se i biti „cool“ cura ili „cool“ dečko i po materijalnom oblačenju i po tome tko što ima, a tko nema. Svi se trude da budu najbolji. Dosta je izražen taj natjecateljski individualni duh.

Ne pamtim i ne sjećam se da je u waldorfskoj u razredu bilo „ja sam bolji, ja sam dobio 5, ti si manje vrijedan“. U waldorfskoj je dijeljenje i timski rad dok je u državnoj školi individualizam i kompetitivnost.

13. Kakav je bio odnos između učitelja/profesora i roditelja u obje škole?

O: Mogu reći kao roditelj djeteta koje ide u waldorfsku školu u kojoj se puno više daje naglasak na komunikaciju i uključivanje samog roditelja u to što dijete radi.

P: Misliš li da je to zato što waldorfska pedagogija baš želi uključiti roditelje ili je možda razlog tome što je to ipak privatna škola koja ovisi o financijskim sredstvima i davanjima roditelja?

O: Vjerojatno ima veze što je privatna, ali pedagogija je takva da kada se treba počistiti dvorište onda surađuju roditelji od prvog do osmog razreda i svi čistimo dvorište, tu djeca sudjeluju. Svaki vikend dvije obitelji čiste razred. Puno je više roditelj uključen, ne govorim samo o čišćenju nego je uključen u ideju i sudjelovanje. U waldorfskoj ti učitelj bude drugi roditelj. U državnoj ti učitelj bude netko koga se bojiš, barem iz mog iskustva.

14. Je li ti bilo neobično ne učiti po etapama, što misliš koji je način bolji?

O: Nisam o tome uopće razmišljala. Nekako sam se probala što prije uklopiti u taj sustav i ideju da stalno imaš druge nastavne predmete i nisam uopće razmišljala je li to bolje ili lošije.

15. U Waldorfskoj školi sami radite bilježnice i udžbenike, kakva ti je bila prilagodba na gotove udžbenike?

O: U waldorfskoj školi nismo imali knjige jer sam bila druga generacija u Hrvatskoj ikad tako da mi je s jedne strane to bilo zanimljivo jer sad imam knjige i nešto novo i neobično. Bilo mi je fora što mogu po knjigama podcrtavati s markerima u boji i crtati okolo tih slova, ali samo taj dio. Nedostajalo mi je da sami možemo nacrtati to što učimo pa sam svejedno crtala i nastavila to raditi kroz cijelo svoje školovanje jer mi je tako bilo lakše zapamtiti jer sam vizualni tip.

16. Prilagodba na način i količinu domaće zadaće u novoj školi?

O: Nikad neću zaboraviti kada je profesorica iz matematike u šestom ili sedmom razredu na ploču napisala zadaću i ja sam došla doma i rekla sam tati da ne znam riješiti zadaću iz matematike, tati koji je predavao matematiku i strojar je po struci i rekla sam mu da mi pomogne. Mi smo sjedili satima nad tom domaćom zadaćom jer je nismo znali riješiti, a zapravo su s lijeve strane bile napisane stranice u knjizi, a s desne strane crte su bili zadaci i mi to nismo razumjeli i nisam riješila tu domaću zadaću.

Količinu domaće zadaće u novoj školi sam samo prihvatila da je to tako. Nekad je nešto bilo i zabavno, gušt i korisno, nekad nešto prepíšeš, možda nekad skupa rješavate zadaću tako da sam samo prihvatila i riješila.

17. Mišljenje o ručnom radu, treba li ga uvesti u državne škole?

O: Genijalna stvar. To toliko može razviti disciplinu, naučiti dijete strpljivosti što je neophodno. Danas djeca ne znaju biti strpljiva, strašno su nasilna i hoće sve odmah. Počevši od mojih kćeri koje ne znaju biti strpljive, a ručni rad upravo to zahtjeva. Ne možeš ništa napraviti i pomaknuti se u radu ako nisi strpljiv. Na primjer, njima je zadatak iz ručnog rada za šivanje, prvih deset sati su morali napraviti igle. Kako ih rade? Tako da uzmu brus papir i bruse drvo. Što je to nego disciplina, razmišljanje, povezivanje samim sa sobom, tim materijalima, opipljivost i taktilnost. Mislim da je to jako važno i možda čak i važnije za dijete u prvom razredu od bilo kakvih drugih nastavnih predmeta.

P: Misliš li da treba uvesti ručni rad u državne škole?

O: Da, definitivno. Moja kćer koja je u waldorfskoj školi u prvom razredu, je nedavno napravila kukuljicu od vune i to zadovoljstvo na djetetu, na njegovom licu i razvijanje samopouzdanja i karaktera kad ona pogleda što je ona svojih ruku sama izgradila, bilo da to ima bilo kakve greške ona može reći da je to ona napravila i to je za nju veliko prizemljenje i povezivanje sa Zemljom.

18. Kakva je bila prilagodba na odgojne predmete u državnoj školi? Npr. u likovnoj kulturi napraviti zadani motiv, euritmija i tjelesni, itd.

O: Što se tiče likovnog sam odlično prošla jer sam voljela crtati, a bila je profesorica koju nitko nije volio i bila je već jako stara, a meni je nekako odgovarala i kliknule smo i valjda sam ja njoj bila draga pa mi je bilo jako drago kad bi nešto slikali i onda bi ona moju sliku stavila na školski pano u hodniku. Likovni mi je bio dobar i lagan.

Glazbeni isto u redu zato što smo imali priliku naučiti ili prezentirati i održati sami sat pa je to uvijek bilo zanimljivo.

Nedostajala mi je euritmija jer sam je jako voljela. Kod tjelesnog mi je bilo štosno što svatko može održati zagrijavanje. Nedavno sam razmišljala o svom nećaku i kako mi se zapravo ne sviđa ta državna ideja o disciplini na satu tjelesnog odgoja jer ako dječak potrči nevezano uz to da on sad smije trčati onda mora odrađivati kaznu, a kazna je sjediti na klupi – to mi je apsurdno i krivi odgoj. Što se tiče mog sata tjelesnog, bilo mi je dobro što smo

mogli s dečkima igrati nogomet i što smo imali s još jednim razredom i što smo često igrali graničara. Svi smo voljeli tjelesni jer nam je bio kao jedan veliki odmor.

19. Gdje si imao/imala više slobodnog vremena? (Uzimajući u obzir domaću zadaću, put do škole i slično.)

O: Ne znam je li se može uspoređivati slobodno vrijeme na ovo pitanje zato što kada sam krenula u državnu školu, sam krenula i u plesnu školu tako da nisam baš imala slobodnog vremena. Najveći doživljaj slobodnog vremena mi je bio put od škole, vožnja u tramvaju i vožnja u autobusu jer smo se svi družili.

U waldorfskoj mi je slobodno vrijeme bilo u školi jer nisam to shvaćala kao nešto što moram jer sam stvarno voljela ići u školu.

20. U kojoj školi se više pazi na dječje i učiteljeve osjećaje? Opiši taj odnos.

O: Po mom iskustvu, definitivno u waldorfskoj zato što je nas bilo 12 u razredu i kada pogledam sa svojih 35 godina svjedodžbu opisnih ocjena svakog od tih predmeta, svaki je učitelj poznao Iniu od 10 godina kakva je Inia danas od 35 godina. Oni su imali mogućnost, pristup, moć učiti svakom djetetu u nutrinu, osobnost, upoznati ga u svim situacijama i aspektima kao individuu, kao dio tima i mislim da je to zbilja nešto jedinstveno i posebno.

U državnoj školi se znalo na primjer da je ova djevojčica uredna, ova je brbljava, ovaj je problematičan, ovaj je odličan učenik i to je to. Nisam osjetila da se tu prepoznaje nešto dalje od toga, nešto dublje, mislim da to nije ni svrha ni zadatak profesora u tom smislu.

21. Jesi li imao/imala ravnopravan odnos pri upisu u srednju školu?

O: Da.

22. Jesi li ostao/ostala u kontaktu s prijateljima iz waldorfske škole? Ako ne, zašto ne?

O: Mislim da bi bilo drugačije da sam završila odnosno ostala skroz do osmog razreda da bi to bilo puno intenzivniji i snažniji odnos. Sve ljude iz razreda sam nekada negdje srela i lijepo popričamo, a neke imam na društvenim mrežama, ali da, zanimljivo nitko od njih mi nije blizak prijatelj. Kad sam upisala državnu školu možda sam svega par puta izašla s djecom iz waldorfske u kino ili na druženje.

23. Jesi li ostao u kontaktu s prijateljima iz državne škole? Ako ne, zašto ne?

O: Jesam s jednom prijateljicom i ona mi je i iz vrtića i ona je zapravo jedina osoba s kojom se dan danas vidim i čujem da je iz osnovne škole. Znam sresti nekoga u kvartu i razveseliš se kad nekoga vidiš, ali ne družimo se.

24. Što ti je najviše nedostajalo nakon waldorfske škole?

O: Osjećaj igre, osjećaj da te netko razumije, osjećaj da kad ti je teško i kad si potišten da nisi sam, da se imaš kome obratiti, da imaš priliku da te netko obgrli, da te netko ohrabri, da ima još druge djece koji se osjećaju kao ti i da je skroz u redu i dozvoljeno i ispravno osjećati se uplašeno ili tužno i taj neki osjećaj slobode. Penjanje po drveću, rad s rukama, svi smo voljeli zanate ili kopati ili saditi, ne strogo sjedenje na stolcu i ne smiješ se pomaknuti. Puno slobodniji pristup i kreativnost. Rekla bih u grubo: razvijanje tvoje individualne persone i tvoje individualnosti i njegovanje toga.

25. Smatraš li da si zbog Waldorfske škole kreativnija osoba?

O: Ne bih nužno generalizirala jer ja nisam osoba koja je završila svih osam razreda waldorfske i sigurno bi meni možda bilo lakše osloboditi se i stvarati danas da sam završila ta tri razreda do kraja. Nikad to nećemo saznati, ali vjerujem da te waldorfska ideja, pedagogija, odgoj i školovanje može potaknuti i naučiti kako pristupiti rješenju kroz kreativniji način, kako nekakve prepreke u odrastanju i životu pogledati iz druge dimenzije i perspektive i otključati taj neki zametnuti pretinac gdje ti pomisliš: mogu iz njega napraviti, izvući, proizvesti čuda. Mislim da je to veliko blago koje waldorfska škola daje.

26. Što smatraš da bi trebalo promijeniti u državnoj, a što u Waldorfskoj školi?

O: Waldorfska škola naravno ima svojih problema i to velikih problema. Sjećam se kada smo išli na učenički posjet waldorfskoj školi u Austriji i ostalo mi je kao san snova. Ta škola je bila puno naprednija po materijalu, po sadržaju po pristupu materijala, njihova radiona je bila takva da nisi htio izaći iz nje i što se u austrijskoj školi nudilo je bilo za deset, a kod nas za dva. Problem waldorfske škole je što ona nema potporu grada, nema potporu države. Roditelji su ti koji moraju rješavati probleme kao npr. kamo će se škola preseliti kroz par godina jer je krov od azbestnih ploča, a financijska i materijalna potpora je neophodna. Trenutno waldorfska škola kao prostor mora hitno naći rješenje gdje će se preseliti. Njoj treba novaca i to je glavni problem što nema podršku države i što nema ulaganja.

Što se tiče državne mijenjala bih ništa i sve. Meni je jako žao da nemaju sva djeca školovanje i priliku osjetiti waldorfsku pedagogiju. Mene je zaprepastilo kao mamu i kao osobu da dijete u prvom razredu osnovne škole ima zadatak u crtačicu nešto nacrtati i on to nije baš najljepše nacrtao i da zbog toga dobije minus. Meni je to jako stresno, nasilno i zapravo agresivno da se ti već prvi tjedan škole moraš nositi s poimanjem „nisi to dobro napravio, dobit ćeš crveni minus“. Ne vidim ideju iza toga za pozitivan razvoj djeteta. Za disciplinu i autoritet sam definitivno, ali to vrednovanje bi trebalo biti drugačije. Voljela bih kad bi se malo prelilo tog waldorfskog razigranog pristupa njegovanja individualizma u državne škole. Mislim da se djeca u državnim školama dovoljno ne igraju.

27. Smatraš li da je Waldorfska škola za svu djecu?

O: Da. Prvo sam razmišljala u koju će školu moja kćer ići i kad imam muža koji ništa nije znao o waldorfskoj, koji totalno drugačijeg odgoja i obrazovanja od mene i kojem je sve to trebalo malo približiti, da krene čitati i da se on upozna s tom idejom i nismo odmah odlučili da kćer ide u waldorfsku školu. Dugo sam govorila „ona mi je baš za waldorfsku školu“ ili „on je dijete baš za waldorfsku“ i onda sam nakon nekog vremena shvatila da sam totalno u krivu i da su sva djeca za waldorfsku školu. Postoje djeca koja su malo jače senzibilna, a neka manje. Isto kao i ljudi, neki će se rasplakati kada uvene cvijet, a neki će reći: nema veze, nabavit ćemo drugi. Znači, neki će se bolje uklopiti u tu igru, a nekome treba vremena da otkrije taj dio sebe, tako da da, smatram da su sva djeca za waldorfsku školu.

28. Bi li upisao/upisala svoje dijete u Waldorfsku školu s obzirom na svoje znanje i iskustvo o tome?

O: Bi i u praksi smo to izveli. Po mom iskustvu, mislim da je za dijete manje stresa ako iz waldorfske upiše srednju školu nego prebaciti ga za vrijeme trajanja osnovne škole.

29. Koje su neke životne lekcije koje si naučio u i zbog waldorfskoj školi, a smatraš da inače ne bi?

O: Jako cijenim to što mi se aktiviralo, nekad negdje u djetinjstvu ideja za stvaranjem jer smatram da je to ono čemu se cijeli život vraćaš i samo žudiš da budeš u tom procesu slobodnog, nesmetanog, nesputanog stvaranja. To je najveća sloboda, najveće blago koje sam mogla izvući iz školovanja, da budeš potpuno svoj i slobodan u izražavanju.

P: Misliš da to ne bi naučila da si išla u državnu?

O: Ne jer te tamo spremaju u kutije.

Lin Herenčić

1. Koliko imaš godina?

O: Imam 33 godine.

2. Što si po struci/što radiš?

O: Magistar inženjerstva sam po struci, a radim kao istraživač na fakultetu.

3. Koliko si dugo pohađao Waldorfsku školu?

O: Pohađao sam sedam godina, sve razrede osim četvrtog.

4. Najdraža uspomena iz Waldorfske škole?

O: Trčanje na dvorištu.

5. Loša uspomena iz Waldorfske škole?

O: Vožnja s busom natrag iz škole jer je waldorfska čudna škola pa me nekad bilo sram što tamo idem.

6. Kako ti je bilo upisati novu školu?

O: Čudno mi je bilo upisati državnu školu u četvrtom razredu osnovne jer nisam bio naviknut na knjige i na kućice za upisivanje odgovora.

7. Što ti je bilo najteže za prilagoditi se npr. stalno drugi profesori, ocjene, količina sadržaja, socijalni odnosi, itd...

O: U osnovnoj školi mi je bilo teško prilagoditi se na način i na pristup prema nastavnom sadržaju koji je bio strukturirani i zbog udžbenika. Bio je drugačiji mentalitet djece u državnoj školi pa mi se to baš i nije sviđalo jer su svi bili previše uštogljeni. U srednjoj školi mi je trebalo prvo polugodište da "polovim" način i dinamiku rada i ispitivanja.

8. Na što si se najlakše priviknuo u novoj školi?

O: Na tjelesni jer sam volio sport.

9. Jesu profesori izlazili u susret nakon Waldorfske škole/Kakav je bio odnos s profesorima?

O: Mislim da je bio isti odnos kao i prema drugim učenicima, mislim da njima nije bilo neke razlike između mene i njih.

10. Kakav je bio odnos s učenicima iz razreda? Je su li te prihvatili?

O: U srednjoj da jer smo svi bili novi i nije bilo nekih razlika. U osnovnoj mi je to sve bilo čudno i ne čini mi se da sam se baš uklopio u društvo.

11. Je li te netko zadirkivao zbog Waldorfske škole?

O: Nije me nitko zadirkivao zbog waldorfske nego se ja nisam s njima našao po načinu razmišljanja.

12. Možeš li ukratko usporediti općenito učenike u obje škole? npr. odnosi među generacijama, muško-ženski odnosi, itd.

O: U waldorfskoj je bilo opuštenije jer su ljudi bili različitiji i navikli su na razlike pa nisu neke stvari doživljavali čudnim ili neobičnim. U državnoj školi je možda postojao neki ideal odnosno nešto što se smatralo dobrim i normalnim, a tko je odstupao se smatrao čudnim.

P: Jesu tebe smatrali čudnim ili si ti njih smatrao čudnima?

O: Ne znam, teško je to reći. Ne znam kako su oni mene smatrali.

13. Kakav je bio odnos između učitelja/profesora i roditelja u obje škole?

O: U waldorfskoj je bilo puno više roditeljskih sastanaka i bliskiji odnos jer je manje djece i ljudi imaju više entuzijazma, a u državnoj školi je više hladniji odnos i informacije samo zbog ocjena.

14. Je li ti bilo neobično ne učiti po etapama, što misliš koji je način bolji?

O: U većim razredima nije tak velika razlika jer je manji dio predmeta po epohama, a u nižim razredima je po epohama. Meni je bilo lakše učiti po epohama. Što je bolje? Ne znam, mislim da je lakše za djecu da uče po epohama, a sad ne znam je li to bolje jer ne znam koliko toga se zapamti i redovito koristi kada se radi po jednom ili drugom načinu.

15. U Waldorfskoj školi sami radite bilježnice i udžbenike, kakva ti je bila prilagodba na gotove udžbenike?

O: Bile su mi jako čudne, nisam se mogao naviknuti na njih i na kućice za odgovore jer sam se naučio slobodno pisati i nikako mi taj način nije bio prirodan. Bilo mi je to jako stresno jer imaju previše teksta i previše su šareni ti udžbenici i to me je smetalo pa se nisam osjećao ugodno s njima. U srednjoj sam se brzo naviknuo i nisam imao problema jer si tad već stariji.

16. Prilagodba na način i količinu domaće zadaće u novoj školi?

O: Ne znam koliko je bilo više, ali bila je drugačija domaća zadaća. U waldorfskoj je puno kreativnog rada koji se treba doma napraviti, izraditi, nacrtati i slično dok se u državnoj školi uglavnom svodilo na popunjavanje rubrika. Mislim da nije toliko razlika u količini koliko u načinu i kontroli. Mislim da je u državnoj stroža kontrola oko toga što je točno, a što je krivo dok u waldorfskoj nema toliko strogih mjerila jer je više subjektivno. Nisu to bile kategorije u kojima možeš reći je li točno ili krivo kao u državnoj školi.

17. Mišljenje o ručnom radu, treba li ga uvesti u državne škole?

O: Mislim da je to dobro pogotovo za niže razrede. Mene je u višim razredima uvijek bilo sram reći da imamo ručni rad, ali mislim da je za niže razrede odlično.

Možda bi bilo dobro uvesti neki kombinirani predmet da ne mora nužno kroz cijelu godinu biti ručni rad nego malo ručni rad, malo zanati, malo domaćinstvo, vrtlarstvo i slično. Ne mora nužno biti sve posebno nego kroz jedan predmet uvrstiti i izvježbati neke vještine.

18. Kakva je bila prilagodba na odgojne predmete u državnoj školi? Npr. u likovnoj kulturi napraviti zadani motiv, euritmija i tjelesni, itd.

O: Ne sjećam se da sam to pamtio u osnovnoj školi. Znam da je u waldorfskoj bilo puno raznovrsnije što se tiče tehnika na likovnom i puno je bilo više slikanja. Bilo je puno više tog jer je na glazbenom bilo puno više pjevanja i prožimalo se i kroz druge predmete, a ne samo taj određeni.

19. Gdje si više imao slobodnog vremena? (Uzimajući u obzir domaću zadaću, put do škole i slično.)

O: Bila je razlika jer smo u državnoj školi imali nastavu u smjenama i što je državna škola bila puno bliže, a nismo imali produženi boravak tako da sam imao puno više slobodnog vremena. U waldorfskoj smo imali više slobodnog vremena na dvorištu u sklopu škole. Generalno gledano mislim da je bilo jednako slobodnog vremena u obje škole.

20. U kojoj školi se više pazi na dječje i učiteljeve osjećaje? Opiši taj odnos.

O: To jako ovisi o učitelju. U državnoj školi sam imao staru učiteljicu kojoj smo bili zadnja godina prije mirovine, a u waldorfskoj sam imao mladog učitelja koji je bio jako entuzijastičan tako da je bila velika razlika što se tiče tog osobnog pristupa.

21. Jesi li imao ravnopravan odnos pri upisu u srednju školu?

O: Mislim da da, ali se ne sjećam više, ali znam da sam imao dovoljno bodova za upis.

22. Jesi li ostao u kontaktu s prijateljima iz waldorfske škole? Ako ne, zašto ne?

O: S nekima jesam. U razred u srednjoj školi nas je išlo nekoliko iz waldorfske.

23. Jesi li ostao u kontaktu s prijateljima iz državne škole? Ako ne, zašto ne?

O: Bio sam samo godinu dana u državnoj školi pa se nismo baš sprijateljili. Jedan dečko je išao na isti fakultet pa ga znam, ali ne bih rekao da smo u redovitom kontaktu.

24. Što ti je najviše nedostajalo nakon waldorfske škole?

O: Najviše mi je nedostajalo dvorište, penjanje po drveću i slobodno trčanje.

25. Smatraš li da si zbog Waldorfske škole kreativnija osoba?

O: Mislim da da. Waldorfska škola je poticajna za razviti kreativnost, za proširivanje horizonta, za razviti sagledavanje i rješavanje problema s različitih perspektiva, za pronalaženje povezanosti i za prepoznavanje nekih obrazaca. Tko ima neki talent za glazbu, slikarstvo i drugo da ga to još samo potakne. Mislim da povećava interes za druge stvari i zato bih rekao da sam zbog waldorfske škole kreativnija osoba.

26. Što smatraš da bi trebalo promijeniti u državnoj, a što u Waldorfskoj školi?

O: U waldorfskoj je to prije jako ovisilo o učitelju koji te prati osam godina i mislim da su bile velike razlike od razreda do razreda što se tiče kvalitete nastave, poslije su bili predmetni učitelji, ali mislim da prevelika ovisnost o jednoj osobi za primjenu svih tih koncepata waldorfske pedagogije tako da bih to promijenio. Morala bi ta edukacija biti sustavna i morali bi to biti ljudi koji su dokazani da imaju to što treba za waldorfsku školu. Mislim da je za waldorfsku školu potrebno da se nekada dobije povratna informacija za

predmete gdje su stvari egzaktnije da nekad bude strože ocjenjivanje. Nije uvijek sve u redu što god napraviš, nekad je nešto i loše.

Imali smo zanate, fizika je bila dosta slaba, računala nije uopće bilo tako da mislim da bi taj dio trebalo uvesti do neke mjere, barem logiku i informatičko mišljenje. Budući da živimo u svijetu tehnologije, a kasnije se pojave rupe u znanju. Mislim da bi se razumijevanje tehnologije trebalo uvesti.

Reforma školstva ide u dobrom smjeru i elementi waldorfske se ubacuju u državne škole. Trebalo bih uvesti bavljenje mentalnim zdravljem i duhovnošću, mislim da to nedostaje u odnosu na waldorfsku. Trebalo bi dati više slobode u rješavanju zadataka koji nisu generički u smislu je li točno ili krivo nego da bude više problemskih i kritičkih zadataka i da se na taj način potakne kreativnost.

27. Smatraš li da je Waldorfska škola za svu djecu?

O: U svom najboljem obliku je za svu djecu, a taj najbolji oblik bi značio da se prilagodi i prepozna za što je svako dijete dobro. Ako je neko dijete u informatičkom kontekstu nadareno onda bi waldorfska trebala omogućiti razvoj tih vještina što danas možda i ne omogućava. Mislim da je konceptualno za svako dijete, a u provedbi vjerojatno baš i nije. Idejno je, a u provedbi ovisi od slučaja do slučaja, od grada do grada i slično.

28. Bi li poslao svoje dijete u Waldorfsku školu s obzirom na svoje znanje i iskustvo o tome?

O: Očito nismo. Jedan snažan element je lokacija, a drugo je karakteristike djeteta. Moj sin nije toliko umjetničko i sanjarski nastrojen nego je više egzaktniji i čini mi se da bi ga to mučilo.

29. Koje su neke životne lekcije koje si naučio u i zbog waldorfske škole, a smatraš da inače ne bi?

O: Više se povežeš s tijelom i intuitivnim osjećajem. Povežeš se s idejom za istraživanjem prirodnih stvari jer je zapravo bio pristup edukaciji jer nismo imali udžbenike nego sam trebao istražiti po enciklopediji i slično. Dan danas radim u istraživačkom smislu tako da možda me ne bi to danas zanimalo i ne bih to danas radio da nisam pohađao waldorfsku školu.

Tin Herenčić

1. Koliko imaš godina?

O: Imam 30 godina.

2. Što si po struci/što radiš?

O: Po struci sam magistar agroekologije, a trenutno radim kao skladištar.

3. Koliko si dugo pohađao Waldorfsku školu?

O: Od prvog do šestog razreda, znači šest godina.

4. Najdraža uspomena iz Waldorfske škole?

O: Bilo mi je zabavno i zanimljivo igrati se u dvorištu, obrada drva i vožnja u busu zbog zezancije.

5. Loša uspomena iz Waldorfske škole?

O: Loša razrednica odnosno učiteljica.

6. Kako ti je bilo upisati novu školu?

O: Zanimljivo mi je bilo upisati novu školu. Nije mi bilo žao otići iz waldorfske jer su mi svi prijatelji već otišli ili su bili na odlasku i nisam više imao razloga ostati.

7. Što ti je bilo najteže za prilagoditi se npr. stalno drugi profesori, ocjene, količina sadržaja, socijalni odnosi, itd.

O: Sadržaj koji do sad nismo tako radili. Sjećam se da smo iz glazbenog imali lošu profesoricu pa to nismo nikad voljeli. Sve u svemu trebalo je malo privikavanja, ali nije bilo strašno.

8. Na što si se najlakše priviknuo u novoj školi?

O: Na društvo jer su me svi prihvatili.

9. Jesu profesori izlazili u susret nakon Waldorfske škole/Kakav je bio odnos s profesorima?

O: Neki profesori jesu izlazili u susret, a neki nisu. Neki su me znali pitati što smo radili i na koji način, a neki su samo rekli da si ponovim. Također su neki pitali trebam li pomoć tako da je sve bilo dobro.

10. Kakav je bio odnos s učenicima iz razreda? Je su li te prihvatili?

O: Svi su me vrlo brzo prihvatili.

11. Je li te netko zadirkivao zbog Waldorfske škole?

O: Nije nitko nikada.

12. Možeš li ukratko usporediti općenito učenike u obje škole? npr. odnosi među generacijama, muško-ženski odnosi, itd.

O: Uglavnom je isto bilo jer ljudi su ljudi. Nisam primijetio neku razliku. U državnoj školi smo se kao djeca međusobno više družili nego u waldorfskoj zato što smo u waldorfskoj svi iz različitih dijelova grada pa smo se viđali puno rjeđe. Također je bilo i manje ljudi pa si i s manje ljudi dobar. Na kraju sam imao četiri prijatelja jer na kraju šestog razreda nas nije bilo ni petnaest u razredu.

13. Kakav je bio odnos između učitelja/profesora i roditelja u obje škole?

O: Ovisi od profesora do profesora. Koliko sam razumio, ni u jednoj ni u drugoj školi nisu ništa posebno i dodatno komunicirali s roditeljima.

14. Je li ti bilo neobično ne učiti po etapama, što misliš koji je način bolji?

O: Bilo je malo izazovno, ali nije bilo problema jer me zanimalo i brzo sam se naviknuo. Trebalo je malo više u početku učiti, ali naviknuo sam se.

15. U Waldorfskoj školi sami radite bilježnice i udžbenike, kakva ti je bila prilagodba na gotove udžbenike?

O: Bilo mi je zapravo dobro. Koliko se sjećam, odgovaralo mi je to.

16. Prilagodba na način i količinu domaće zadaće u novoj školi?

O: Bilo je više domaće zadaće nego što sam naviknuo. Što se tiče načina, bilo je slično zapravo, ali više u držanoj školi.

17. Mišljenje o ručnom radu, treba li ga uvesti u državne škole?

O: Ručni rad kao heklanje?

P: Da, ali mislim i na rad u drvetu.

O: To mi je jedno vrijeme bilo zabavno i zanimljivo, a sad ne znam bi li ga uveo u državne škole, možda u produženi boravak. Drvo sam stvarno volio obrađivati i to mogu reći da je bilo korisno jer stvarno nešto naučiš. Heklanje sam isto volio, ali nije da je imalo neke svrhe, ali mi je bilo jako zabavno. Radiona i rad s drvom smo svi jako voljeli jer uvijek se radi nešto novo i korisno kao na primjer žlica za brašno koju još uvijek koristimo.

18. Kakva je bila prilagodba na odgojne predmete u državnoj školi? Npr. u likovnoj kulturi napraviti zadani motiv, euritmija i tjelesni, itd.

O: Koliko sam shvatio, zapravo sva ta tri predmeta ovise o profesoru ili profesorici i koliko oni to dobro naprave. Likovni mi je bio dobar, malo dosadniji nego što sam očekivao, ali ništa zahtjevno. Tjelesni mi je bio odličan jer sam volio sport i imali smo veliku dvoranu, a glazbeni je bio grozan, velika tlaka i bez kreativnosti.

19. Gdje si više imao slobodnog vremena? (Uzimajući u obzir domaću zadaću, put do škole i slično.)

O: Mislim da u državnoj školi jer sam u waldorfskoj predugo putovao do škole jer smo trebali krenuti već u 7 ujutro zbog gužve i daljine, a kad smo išli doma opet bi izgubili pola dana na put i dođeš doma navečer.

20. U kojoj školi se više pazi na dječje i učiteljeve osjećaje? Opiši taj odnos.

O: Rekao bih jednako. Možda čak više u državnoj jer postoje procedure pa se više boje procedura, vlade i slično. U waldorfskoj su više "svoji" i nema ih tko kontrolirati pa nisam dobio neki osjećaj da se trude i da se svi toliko posjećuju djeci koliko govore, a u državnoj se trude jer moraju i imaju puno veću odgovornost. Svi misle da se u waldorfskoj pazi kod takvih stvari, ali nema baš neke kontrole.

21. Jesi li imao ravnopravan odnos pri upisu u srednju školu?

O: Jesam zato što sam išao zadnja dva razreda u državnu školu, a oni su se bodovali za srednju školu.

22. Jesi li ostao u kontaktu s prijateljima iz waldorfske škole? Ako ne, zašto ne?

O: Nisam zato što smo se u petom razredu već svi razišli koji smo si bili dobri, u šestom sam imao još dva prijatelja odnosno samo sam se s jednim prijateljem družio poslije škole i vikendom.

23. Jesi li ostao u kontaktu s prijateljima iz državne škole? Ako ne, zašto ne?

O: Jesam s četvoricom i redovito se viđamo kao društvo.

24. Što ti je najviše nedostajalo nakon waldorfske škole?

O: Nije mi ništa nedostajalo. Jedva sam čekao otići.

25. Smatraš li da si zbog Waldorfske škole kreativnija osoba?

O: Moguće, vjerojatno jesam, zapravo jesam.

26. Što smatraš da bi trebalo promijeniti u državnoj, a što u Waldorfskoj školi?

O: U waldorfskoj lokaciju škole i kontrolu nastave. Trebali bi pratiti trenobuke i da ne zaostaju npr. ako je informatika tako napredna da se to onda uvede. Da se ne zatvaraju u svoj neki krug nego da napreduju i da više potiču djecu. Ne mislim samo na tehnologiju nego općenito da nisu tako izdvojeni i da ne zaobilaze neke stvari.

U državnoj bih promijenio kontrolu nastave odnosno profesora. Možda bih pokušao uvesti veću individualizaciju odnosno usmjeriti učenike jer ako netko pokaže veći interes i znanje za nešto da se onda tog učenika ili učenicu više potiče i omogući daljnji napredak.

27. Smatraš li da je Waldorfska škola za svu djecu?

O: Može biti, zašto ne? Za manju djecu je definitivno, ali do određenog razreda. Smatram da je i za veće ako imaju društvo u školi.

28. Bi li poslao svoje dijete u Waldorfsku školu s obzirom na svoje znanje i iskustvo o tome?

O: Ne bi. Zato što su u waldorfskoj previše izolirani od svijeta i smatram da nedostaju socijalni odnosi među djecom iz tako zvane „životne škole“, da si prepušten sebi i da naučiš donositi odluke, a to ćeš prije i bolje naučiti u državnoj školi.

29. Koje su neke životne lekcije koje si naučio u i zbog waldorfskoj školi, a smatraš da inače ne bi?

O: Ako misliš da je nešto pogrešno da to onda trebaš reći. Razrednica mi je bila grozna u waldorfskoj i žao mi je što to nisam nikome rekao. Smatram da uvijek trebaš reći ako te nešto muči jer svaki problem ima i rješenje.

Jan Herenčić

1. Koliko imaš godina?

O: Imam 27 godina

2. Što si po stuci, a što trenutno radiš?

O: Po struci sam tehničar za mehatroniku, a trenutno radim u filmskoj industriji.

3. Koliko si dugo pohađao Waldorfsku školu?

O: Četiri godine od prvog do četvrtog razreda.

4. Koja ti je najdraža uspomena iz waldorfske škole? Na primjer igranje na dvorištu, mjesečne svečanosti, ručni rad i slično.

O: Nisam bio fan svečanosti, ali obrada drva, to mi je bilo super.

5. Koja je loša uspomena iz waldorfske škole?

O: Hmm, ne znam, nema. Nije sve bilo super, ali sad se ne mogu sjetiti jer se ne volim fokusirati na loše stvari, treba gledati dobre stvari.

6. Kako ti je bilo upisati novu državnu školu?

O: Dobro, priviknuo sam se.

7. Što ti je bilo najteže za prilagoditi se npr. stalno drugi profesori, ocjene, količina sadržaja, socijalni odnosi, itd...

O: Socijalni odnosi. Malo ta razlika mentaliteta i pristupa što profesora što učenika i ocjene malo jer to mi je bio strani pojam. Nije bilo tako strašno barem kroz moje iskustvo.

8. Na što si se najlakše priviknuo u novoj školi?

O: Pa ne znam, možda put do škole jer je bilo bliže.

9. Jesu profesori izlazili u susret nakon Waldorfske škole/Kakav je bio odnos s profesorima?

O: Pa kako u kojoj školi. U principu nisu jer nisu pretežito ni znali za waldorfsku školu.

10. Kakav je bio odnos s učenicima iz razreda? Je su li te prihvatili ili su te možda zadirkivali?

O: Bilo je svega. Neki su i prihvatili i neki su i zezali. Mislim da je to nešto što se događa u svakoj školi i jednostavno je dio odrastanja i neznanja boljeg od strane djece te dobi. Bilo mi je teško priviknuti se na socijalne odnose zbog tih nekih vrijednosti, statusa društva i slično.

11. Jesu te zadirkivali zbog pohađanja waldorfske škole?

O: Ne, zbog tog nikad nisu.

12. Možeš li ukratko usporediti općenito učenike u obje škole? npr. odnosi među generacijama, muško-ženski odnosi, itd.

O: Bilo je podjednako u jednoj i drugoj školi. U waldorfskoj je jedan razred po generaciji i na većem prostoru površinski škole pa nismo imali toliku interakciju jedino s prijevozom ujutro i popodne kad si išao na školski bus – jedino je tu bilo te interakcije među generacijama. Svi se sa svima znaju jer je puno braće i ja sam imao Lina i Tina koji su bili u istoj školi tako da znaš sve.

U državnoj je taj odnos bio malo drugačiji jer je više razreda i više ljudi, a manja površina i nisi u tolikoj interakciji jer ovi od 1.-4. razreda su zasebno i od 5.-8. su interakcija, ali opet ide 5. i 7. razred u turnusu i 6. i 8. razred tako da si jedne viđao samo u prolazu, a znao si ove s kojima si bio u smjeni.

13. Kakav je bio odnos između učitelja/profesora i roditelja u obje škole?

O: U državnoj su to bili samo brojevi.

P: Ocjene?

O: Ne, nego ništa posebno. Sve formalno, barem sam ja to tako doživio. Imao sam stariju razrednicu koja je već odradila puno generacija i mislim da niti s jednim roditeljem nije imala srdačan i topli kontakt. Svi smo bili „another brick in the wall“, takav nekakav odnos. Za waldorfsku školu se ne sjećam odnosa roditelja i učiteljice.

14. Je li ti bilo neobično ne učiti po etapama, što misliš koji je način bolji?

O: Pa je da. Mislim da je to dosta individualno, sad kako kojoj osobi, ne mogu reći što je nužno bolje. Mogu reći što bi meni bilo bolje. Mislim da je neka kombinacija jednog i drugog bolja. U waldorfskoj smo imali po etapama matematiku, hrvatski i prirodu, a ostale predmete smo imali svakodnevno odnosno po rasporedu i mislim da je u tom rangu bolje tako zato što kada imaš više predmeta, imaš i više različitih informacija i dok smo mali onda najviše upijaš i savladavaš, ali opet do neke određene granice koliko možeš upiti novih informacija u određenom vremenskom roku dok mozak još dobro funkcionira. Mislim da je lakše kad imaš nekakvu specijalizaciju tako da prvo jedno prođeš do neke granice i onda drugo, a ne sve po malo paralelno. Dobro je da postoji i ta neka paralela da ne postane sve monotono i dosadno kad radiš stalno jedna te isto određeno vrijeme tako da ta neka kombinacija bila najbolja. Više preferiram pristup učenja po etapama, ali ne tako kako je bilo u waldorfskoj nego treba napraviti kombinaciju jednog i drugog sustava.

15. U Waldorfskoj školi sami radite bilježnice i udžbenike, kakva ti je bila prilagodba na gotove udžbenike?

O: Nije mi bilo neobično, ali bilo je puno toga nepotrebnog u udžbenicima

16. Prilagodba na način i količinu domaće zadaće u novoj školi?

O: Imali smo domaću zadaću i u waldorfskoj školi tako da ovisi kako koji predmet, ali jedino ta neka količina, ali nije isto kad smo bili manji i kad smo stariji.

17. Mišljenje o ručnom radu, treba li ga uvesti u državne škole?

O: Meni je to bilo zabavno i zanimljivo. Sve što radiš praktično ima posebnu nagradu. Kad nešto opipaš i možeš reći da je to plod mog rada i truda. Nije to nužno nešto kvalitetno i dobro, ali taj aspekt zadovoljstva. Ne znam sad je li ručni rad treba uvesti u državne škole. Mislim da tako nešto ne treba biti nametnuto jer neće to sve interesirati, ali mislim da bi kao neki izborni predmet bilo dobro uvesti u državne škole. Smatram da bi trebali uzeti malo iz američkog principa kada ti možeš birati predmete. Naravno neki trebaju biti obvezni nastavni predmeti, ali može se dobar dio toga prilagoditi.

18. Kakva je bila prilagodba na odgojne predmete u državnoj školi? Npr. u likovnoj kulturi napraviti zadani motiv, euritmija i tjelesni, itd.

O: Tjelesni mi je bio dobar, super malo sport i zabava. Likovni mi je bio katastrofa jer mi nije bio likovni nego mučenje. Doživljam umjetnost na način da će je svatko interpretirati na svoj način jer neće kod svakog nešto pobuditi iste osjećaje tako da mi je likovni bio jako dosadan i nezanimljiv. Glazbeni isto kao i likovni nije bio zanimljiv, možda zbog profesorice, ali nije uopće bio interaktivan nego je sve bilo po nekakvoj šabloni i to je to. Nismo uopće otkrivali novu glazbu niti učili o njoj, a to je isto umjetnost. Nedostajalo mi je slobode i kreativnosti.

19. Gdje si više imao slobodnog vremena? (Uzimajući u obzir domaću zadaću, put do škole i slično.)

O: Definitivno u waldorfskoj školi, ali treba uzeti u obzir da je to bilo od prvog do četvrtog razreda i tad sam imao više slobodnog vremena. Više sam iskorištavao slobodno vrijeme kad sam bio od petog do osmog razreda u državnoj školi jer sam imao više odgovornosti i slobode. Waldorfska je daleko od nas doma pa se nismo mogli družiti poslije škole nego bi došao doma i igrao se s nekim iz kvarta. U državnoj školi smo mogli ostati na školskom igralištu i bolje je iskorišteno slobodno vrijeme jer si stariji i bliže je i mobitele smo imali pa je bila doza sigurnosti za roditelje.

20. U kojoj školi se više pazi na dječje i učiteljeve osjećaje? Opiši taj odnos.

O: U waldorfskoj, ali nisam baš doživio ni u jednoj da se pazi. Možda na učiteljeve u državnoj više nego u waldorfskoj.

21. Jesi li imao ravnopravan odnos pri upisu u srednju školu?

O: Jesam.

22. Jesi li ostao u kontaktu s prijateljima iz waldorfske škole? Ako ne, zašto ne?

O: Sad se znamo dogovoriti i vidjeti jednom, dvaput godišnje tako da moglo bi se reći da sam u kontaktu.

23. Jesi li ostao u kontaktu s prijateljima iz državne škole? Ako ne, zašto ne?

O: Ne. Družili smo se na početku srednje, ali smo prestali. Ponekad se znamo sresti, ali ne bih rekao da smo u kontaktu.

24. Što ti je najviše nedostajalo nakon waldorfske škole?

O: Prijatelji jer smo se svi razišli.

25. Smatraš li da si zbog Waldorfske škole kreativnija osoba?

O: Ne znam, možda. Mislim da više u slobodno vrijeme i kroz igru, a ne kroz waldorfsku i kroz školu.

26. Što smatraš da bi trebalo promijeniti u državnoj, a što u waldorfskoj školi?

O: Promijenio bih pedagoški pristup obrazovanju u državnoj školi. Uveo bih individualniji pristup da nisu svi samo broj i jedan u nizu i jedan od mnogih nego taj pristup da smo mnogo od jednog.

U waldorfskoj bih uveo prilagodbu ta taj realističniji život i okoline i poslije toga, da nije sve med i mlijeko i da nije samo što se tu događa nego da postoji i ostatak svijeta.

Promijenio bih prvenstveno to da su učitelji i pedagozi, psiholozi, sociolozi i slično tako da zna objasniti čovjeku, a ne da kaže svoje i ode. Takvi su bili profesori s kojima sam se ja susretao.

27. Smatraš li da je Waldorfska škola za svu djecu?

O: To je sve stvar perspektive jer nisu svi za sve, a s druge strane svaka osoba se može prilagoditi svemu tome. Smatram da smo svi sličnih mogućnosti i kapaciteta i da se svatko može prilagoditi na sve samo je pitanje do koje granice. Ne treba uvijek biti pažljiv prema djeci kako što su u waldorfskoj nego realan jer to isto gradi karakter i omogućava razvoj.

28. Bi li poslao svoje dijete u Waldorfsku školu s obzirom na svoje znanje i iskustvo o tome?

O: Ne planiram imati djecu tako da mi je teško odgovoriti, ali mislim da ne bih baš zbog te prilagodbe na svijet. Kad bi svijet bio kako se u waldorfskoj postupa, ponaša i ostalo, mislim da bih svijet bio bolje i ljepše mjesto, ali svijet nije takav i zato mislim da ja ne bih svoje dijete upisao u waldorfsku već bih probao taj neki njihov pristup naučiti dijete kroz izvannastavne i izvanškolske aktivnosti.

29. Koje su neke životne lekcije koje si naučio u i zbog waldorfskoj školi, a smatraš da inače ne bi?

O: Ta prilagodba i susret s realnošću jer tamo pričaju kako sam poseban, a onda shvatiš da smo svi mi posebni, a ako smo svi posebni onda smo svi zapravo obični. Stvari su važne koliko im ti daješ pažnje.

8. RASPRAVA

Sudionici kao najdražu uspomenu iz waldorfske škole navode igranje na dvorištu i obradu drva te osjećaj slobode i ugodne atmosfere. S druge strane na pitanje koja im je loša uspomena iz waldorfske navode vožnju autobusom zbog udaljenosti škole od kuće, ali i zbog ugođaja u autobusu jer su smatrali da ih ostala djeca smatraju neobičnima jer pohađaju alternativnu školu. Isto tako kao lošu uspomenu iz waldorfske škole navode strah od javnog nastupa i učiteljicu. Na pitanje „Kako ti je bilo upisati novu državnu školu?“ sudionici su podijeljenog iskustva jer je starijim generacijama Inii i Linu bilo zahtjevno priviknuti se uglavnom na udžbenike, količinu i način poučavanja nastavnog sadržaja, a mlađe generacije su se brže priviknule na učenje. Također su podijeljenog iskustva kod prilagođavanja u nove socijalne odnose jer Lin i Jan navode da im je bilo zahtjevno uklopiti se u novo društvo iz razloga što djeca državne škole imaju drugačiji mentalitet od djece u waldorfskoj školi. Tin i Inia su rado bili prihvaćeni u novo društvo. Sudionici su se najjednostavnije priviknuli na put do škole i većina njih na socijalne odnose, no Linu je promjena škole u četvrtom razredu bila previše i zbog socijalnih odnosa jer je smatrao da su djeca i učiteljica neiskreni, ali i zbog pristupa učenju koje je znatno drugačije od waldorfske škole te je zbog navedenih razloga tražio roditelje da ga ponovo upišu waldorfsku školu, što su oni i učinili i on je jedini sudionik koji je završio osmi razred osnovne waldorfske škole.

Na pitanje „Što ti je najviše nedostajalo nakon waldorfske škole?“ uglavnom su odgovori vezani uz školsko igralište, prijatelje, osjećaj slobode i razumijevanja, ali jedan sudionik izjavio je da je žarko želio otići iz waldorfske škole i da mu ništa nije nedostajalo.

Svi sudionici izjavili su da ih ostala djeca nisu zadirkivala zbog waldorfske škole te su svi, osim Lina, bili rado prihvaćeni u novo društvo u državnoj osnovnoj školi. Stariji sudionici, odnosno Inia i Lin prilikom uspoređivanja učenika dviju škola navode velike razlike u odgoju jer su oboje izjasnili kako su učenici državne škole više natjecateljski nastrojeni te se žele što je više moguće istaknuti od ostale djece u ocjenama, materijalnim stvarima, društvenim odnosima i slično dok u waldorfskoj školi vlada timski rad i opuštenost među djecom kako navode dvoje ispitanika. Druga dva iskustva navode kako su djeca po svojoj naravi jednaka u obje škole i da nema većih razlika osim što je u državnoj školi bilo više razreda i učenika što je dovelo i do manje mogućnosti poznavanja i dobrih odnosa sa svom ostalom djecom.

Usljedilo je nekoliko pitanja o odnosima s profesorima i profesora s roditeljima. Svi sudionici su se složili kako je odnos s učiteljima/profesorima bliskiji u waldorfskoj školi nego u državnoj

te su jednoglasno odgovorili kako je i odnos roditelja i učitelja odnosno profesora bogatiji u komunikaciji u waldorfskoj školi.

Na pitanje „U kojoj školi se više pazi na dječje i učiteljeve osjećaje?“ sudionici su različitog mišljenja i odgovora. Inia smatra kako se u waldorfskoj školi više pazi na osjećaje dok se u državnoj primijete i pamte učenikova ponašanja, a ne toliko osjećaji. Lin smatra kako je velika briga za učenikove osjećaje učiteljev posao te da učenikovo mišljenje o školi ovisi o entuzijazmu i pristupu učitelja prema djeci. Tin je suprotnog mišljenja od Inie i smatra da se u državnoj školi više pazi na učenikove, ali i učiteljeve osjećaje. Budući da je waldorfska škola, osim što je alternativna, je i privatna škola stoga Tin smatra kako imaju veću slobodu i da nema toliko kontrole koliko ima u državnoj školi pa nemaju razloga se ni truditi koliko možda govore da se trude i paze na osjećaje učenika i zaposlenika. Jan se donekle složio s Tinom, ali on osobno nije iskusio da se ni u jednoj školi pretjerano pazi na tuđe osjećaje.

Spomenuto je kako se većini sudionika bilo zahtjevno prilagoditi na količinu i način podučavanja nastavnog sadržaja u državnoj osnovnoj školi, no valja napomenuti kako su se svi sudionici u kratkom vremenskom roku priviknuli na učenje koje nije po etapama kako se to radi u waldorfskoj školi. Inia kao druga generacija učenika waldorfske škole u Zagrebu nije imala udžbenike, ali su joj udžbenici u državnoj školi bili zanimljivi i pristupačni isto kao i Tinu i Janu. Linu su, s druge strane, gotovi udžbenici bili jako stresni jer se nije mogao priviknuti na kvadratiće namijenjenim za odgovore jer je više volio slobodno pisati. Svi sudionici složili su se kako je količina domaće zadaće u državnoj školi bila znatno veća nego u waldorfskoj školi, no svi su to prihvatili i rješavali je. Također su se složili kako je u waldorfskoj školi domaća zadaća na drugačiji način koncipirana od domaće zadaće u državnoj školi zato što se u waldorfskoj moralo istraživati i proučavati za domaću zadaću dok je to u državnoj školi zastupljeno u znatno manjoj mjeri.

Pristup odgojnim predmetima također je različit u obje škole. Svi sudionici su s radošću i veseljem prihvatili tjelesnu i zdravstvenu kulturu što zbog njihove fizičke spremne, što zbog veličine dvorane, ali i zbog profesorovog entuzijazma i truda. Na likovnu kulturu u državnoj školi su se sudionici brzo priviknuli jer nije bilo većih razlika od waldorfske škole osim što navode da se u waldorfskoj školi koristi više likovnih tehnika i da je slobodniji izričaj. Janu likovni nije bio zanimljiv i drag nastavni predmet jer je imao osjećaj da mu učiteljica nameće svoje mišljenje, a on umjetnost shvaća individualno i subjektivno što ona u suštini i je. Inii je glazbena kultura u državnoj školi bila u redu i zanimljiva, Lin se ne sjeća, a Tin i Jan se slažu kako podučavanje i ljubav prema odgojnim predmetima uvelike ovisi o učitelju/učiteljici odnosno profesoru/profesorici. Obojici je glazbena kultura bila naporna i dosadna jer nije bilo

individualnosti i kreativnosti, a upravo bi to odgojni predmeti trebali pružiti. Sudionici se slažu kako je u waldorfskoj školi naglašena orijentacija na umjetnički i radni odgoj u nastavnom planu i programu (Matijević, 1994).

Svi sudionici imali su ravnopravan upis u srednju školu te svi sudionici navode kako su u obje škole imali jednako mnogo slobodnog vremena samo su ga drugačije iskorištavali s obzirom na dob i izvanškolske aktivnosti koje su tada pohađali.

Pitanje koje se odnosi na mišljenje o ručnom radu i smatraju li da ga treba uvesti u državne škole podijelilo je sudionike. U ovom pitanju pod nazivom „ručni rad“ odnosilo se i na heklanje koji se zapravo zove ručni rad, ali i na obradu drva koja se u waldorfskoj školi prakticira od petog razreda osnovne škole. Iako su sudionici podijeljenog mišljenja treba li ručni rad uvesti u državne škole, jednoglasno su se izjasnili kako su to voljeli raditi i kako su bili ponosni na svoj završni rad ili stvar. Inia smatra kako bi ručni rad i obradu drva trebalo uvesti u državne škole iz razloga što djeca kroz te vještine uče razviti disciplinu, timski rad, individualnost, ali ponajviše strpljenje za koje smatra da je današnjim generacijama prijeko potrebno u ovom užurbanom i tehnološko naprednom svijetu. Lin smatra kako je ručni rad odnosno ručni rad s vunom jako dobar za djecu nižih razreda osnovne škole jer je njega u višim razredima osnovne bilo sram raditi s vunom. On bi također uveo ručni rad u državne škole, ali na način da to bude nastavni predmet u kojem bi učenici razvili i izvježbali i ostale vještine kao što su heklanje, šivanje, učenje o zanatima, vrtlarstvo i domaćinstvo. Tin navodi kako je ručni rad odnosno heklanje bilo zanimljivo i zabavno, ali da ne bi uvrstio u obvezne nastavne predmete u državnoj školi nego bi učenicima bilo ponuđeno kao izborni predmet za vrijeme produženog boravka. Tin isto kao i Inia smatra da je obrada drva puno korisnija nego sami ručni rad jer, kako on navodi, uvijek se radi nešto novo, uzbudljivo i na kraju korisno za život, a predmete koje je napravio koristi i dan danas. Janu je također bilo zabavno i zanimljivo i smatra kako to za djecu ima veliki učinak na njihovo samopouzdanje i daljnje razvijanje osobnosti, no također smatra kako se djecu ne bi trebalo prisiljavati na slične nastavne predmete nego bi uveo ručni rad kao izvannastavnu aktivnost.

Jedno od pitanja je bilo „Smatraš li da si zbog waldorfske škole kreativnija osoba?“ i svi sudionici su odgovorili da misle da jesu upravo zato što je waldorfska škola fokusirana na individualnost i kreativnost te je vrlo poticajna za razvijanje istih karakteristika. Isto tako navode kako waldorfska škola pruža drugačiju perspektivu za rješavanjem problema te kako se kroz tu školu mogu dodatno potaknuti već primijećeni dječji talenti.

Inia i Tin su ostali u redovitom kontaktu s prijateljima iz državne škole, ali nisu s djecom iz waldorfske škole jer su djeca iz različitih kvartova Zagreba i bilo im je zahtjevno samostalno

se nalaziti, dok je s druge strane Lin ostao u kontaktu s prijateljima iz waldorfske škole jer je nekoliko njih išlo u istu srednju školu pa čak i u razred. Jan nije ostao ni s jednom ni s drugom djecom u redovitom kontaktu.

Slijedećih nekoliko pitanja su kompleksnije naravi, a prvo među njima glasi „Što smatraš da bi trebalo promijeniti u državnoj, a što u waldorfskoj školi?“ na što su svi sudionici odgovorili kako obje škole imaju svoje prednosti i nedostatke. Neki od nedostataka waldorfske škole koje navode sudionici to što je sama ustanova zastarjela i što nema dovoljno financijskih sredstva za obnovu škole i materijala, isto tako promijenili bi lokaciju škole u Zagrebu jer je na samom rubu grada. Dio sudionika je odgovorilo kako smatraju da je osam godina s jednim učiteljem/učiteljicom previše jer je prevelika odgovornost na tom učitelju ili učiteljici jer o njemu ili njoj ovisi kakvo će mišljenje dijete imati o školi, ali i o životu. Sudionici isto tako smatraju kako učitelji odnosno učiteljice trebaju prvotno baviti psihologijom, sociologijom, pedagogijom i sličnim znanostima kako bi stvarno mogli razumjeti dijete u razvoju i pružiti mu što je najbolje. Dio sudionika smatra kako treba uvesti i tehnologiju u waldorfsku školu jer se svijet svaki dan razvija u tehnološkom smislu i da su preveliki zaostaci kada se učenici prebace u državnu školu ili upišu srednju. Još jedan nedostatak waldorfske škole je upravo njena sloboda jer kako navode sudionici, nema nikakve kontrole i svatko radi na drugačiji način i smatraju kako je potrebna povratna informacija kako nije uvijek sve u redu i da treba biti realističniji pristup za daljnji život.

Neki od nedostataka državne škole su prevelika kontrola i u odgojnim i obrazovnim nastavnim predmetima što se vidi i po samim udžbenicima, ali i ocjenama. Također navode da je previše fokusirano na same ocjene što djeci može biti stresno umjesto da se djeca što je više moguće igraju. Svi sudionici su jednoglasno izjavili kako u državnoj školi treba biti više slobode i individualnosti te da ako neko dijete pokaže interes i talent za određeni nastavni predmet ili nastavni sadržaj, da mu se to omogući i potakne na usavršavanje istog. Isto tako smatraju kako bi trebalo uvesti veću brigu za mentalno zdravlje i duhovnost.

Jedno od pitanja u intervju glasilu je „smatraš li da je waldorfska škola za svu djecu“ i svi sudionici su odgovorili kako je waldorfska pedagogija za svu djecu pogotovo za djecu nižih razreda osnovne škole, a za predmetnu nastavu smatraju kako se treba ići na realističniji način života i podučavanja. Zanimljivo je primijetiti kako tri od četiri bivših učenika waldorfske škole ne bi upisali svoje dijete u tu školu. Inia je rekla kako bi upisala dijete u waldorfsku školu i da je i završi zato što smatra kako je manji stres za dijete da upiše srednju školu nakon waldorfske škole umjesto da se prebacuje u državnu školu za vrijeme školovanja. Lin, Tin i Jan su rekli kako im lokacija škole veliki razlog zašto ne bi upisali svoje dijete u waldorfsku

školu. Tin i Jan također smatraju kako bi svijet bio bolji kada bi se svi ponašali u skladu s waldorfskom pedagogijom i načelima, ali s obzirom da to nije slučaj onda ne bi upisali svoje dijete u waldorfsku školu jer obojica smatraju da su djeca u waldorfskoj školi previše izolirana od realnog svijeta i da je prevelika razlika za prilagodbu.

Zadnje pitanja intervjua glasilu je „Koje su neke životne lekcije koje si naučio/naučila u i zbog waldorfske škole, a smatraš da inače ne bi?“ i dok su Inia i Lin odgovorili kako su zahvalni što su je pohađali jer su mogli biti slobodni u stvaranju novih iskustva i stvaranju duhovne povezanosti s tijelom i intuitivnim osjećajem te što su se povezali s idejom za istraživanjem prirode. Tin i Jan su imali drugačije iskustva i oni navode kako im je žao što se nisu više izborili za sebe u waldorfskoj školi. Najveća životna lekcija za Jana bio je taj susret sa stvarnošću nakon waldorfske škole.

Intervjui četvero članova jedne obitelji su pokazali kako su iskustva nakon waldorfske škole različita jer što je jednome smetalo, drugome je možda bilo odlično i obrnuto, ali to je i očekivano jer su sudionici različitih temperamenata i karaktera. Svi sudionici su izjavili kako im je drago što su pohađali waldorfsku školu i slažu se da je waldorfska pedagogija u teoriji dobro osmišljena, no voljeli bi kada bi se i waldorfska škola odnosno pedagogija prilagodila današnjem svijetu i društvu u kojem živimo jer smatraju kako su waldorfska djeca izolirana od svijeta. S druge strane, sudionici se slažu kako su državne škole premalo kreativne i prestroge u pedagoškim mjerama, ali i u brojčanom ocjenjivanju koje za dijete može biti stresno i nedovoljno objašnjeno te smatraju kako bi bilo idealno kada bi se našao kompromis između te dvije vrste škola.

9. ZAKLJUČAK

Rudolf Steiner osnovao je 1919. godine alternativnu waldorfsku školu čija pedagogija ima temelj u duhovnoj znanosti antropozofiji te važan utjecaj imaju temperamenti. Waldorfska škola je svjetski poznata, a u Hrvatskoj postoje dvije u Zagrebu i Rijeci. Budući da je waldorfska škola alternativna škola, znatno se razlikuje od državne škole po broju godišnjih sati nastavnih predmeta, po organizaciji rada škole, po podučavanju, po socijalnim odnosima, po načinu vrednovanja i ocjenjivanja i sl. Također se razlikuje i po nastavnom predmetu euritmija koja ne postoji u državnim školama kao što ne postoji u većini osnovnih državnih škola vrtlarstvo, ručni rad ni obrada drva. Sve ima svoje prednosti i nedostatke pa tako i svaka škola. Waldorfska škola u Zagrebu osnovana je 1993. godine te je i danas aktivna.

Škola na različite načine utječe na čovjeka ovisno o iskustvu koje je doživio ili doživjela osoba. U ovom kvalitativnom istraživanju ispitano je iskustvo djece jedne obitelji na prilagodbe u državnoj školi nakon pohađanja waldorfske škole. Iz istraživanja je zaključeno kako su neke komponente prilagodbe slične kao što je prilagodba na gotove udžbenike, blizina škole, ravnopravan upis u srednju školu, treba li uvesti ručni rad u državne škole i sl. dok su druge potpuno različite prilagodbi na socijale odnosima s ostalom djecom škole, prilagodba na odgojne predmete, itd. Prednost ovog istraživanja je u tome što prikazuje kako pohađanje waldorfske škole te upis i prilagodba državne škole utječe na jednu obiteljsku zajednicu. Također je korisno i zanimljivo saznati mišljenja i iskustva bivših učenika jedne škole kao povratna informacija za tu istu školu kako bi moglo doći do poboljšanja uvjeta i rada škole. Nedostaci istraživanja vidljivi su u tome što je riječ o samo četiri sudionika koji ne generaliziraju sva iskustva pohađanja waldorfske škole i prilagodbe u državnu školu. Istraživanje se može proširiti i ispitati iskustvo roditelja obitelji čija su djeca pohađala državnu i waldorfsku školu. Buduća istraživanja mogu se nadovezati i prošiti ovo istraživanje kako bi postalo i kvantitativno istraživanje uz to što je i kvalitativno istraživanje.

Svi sudionici smatraju kako je waldorfska pedagogija koju je osnovao Rudolf Steiner u teoriji dobro osmišljena, ali također smatraju kako treba prilagodba na realističan svijet.

„Važno je da osmislimo obrazovanje u kojem djeca uče kako bi učila i nastavljaju učiti i razvijati se cijeli život.“

-Rudolf Steiner

LITERATURA

1. Anderson, G. (2005). *Fundamentals of educational research*. London: Falmer Press.
2. Andrilović, V. i Čudina-Obradović, M. (1996). *Psihologija učenja i nastave: (psihologija odgoja i obrazovanja III)*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Bačić, LJ., Bognar, L., Brdarić, R., Findak V., Funduk, R., Grgurić, N., Hitrec, G., Janković, M., Lajoš, F., Leko, A., Lugomer, G., Matijević M., Milohnić, L., Ranogajec, J., Rojko, P. (1983). *Praćenje i opisno ocjenjivanje učenika u razrednoj nastavi: priručnik za nastavnike*. Zagreb: Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SR Hrvatske.
4. Bognar, L. i Matijević M. (2005). *Didaktika*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Brierley, D. L. (2013). *Skriveno u vidljivom: razmišljanje jednog učitelja i njegovih trinaestogodišnjaka*. Zagreb: Institut za waldorfsku pedagogiju.
6. Buljubašić-Kuzmanović, V. (2012). *Škola kao zajednica odrastanja*. Pedagogijska istraživanja, 9 (1/2), 43-55. Preuzeto 27. srpnja 2021. godine s <https://hrcak.srce.hr/113460>.
7. Carlgren, F. (1990). *Odgoj ka slobodi: pedagogija Rudolfa Steinera*. Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju.
8. Carson, T. R. & Sumara, D. J. (Eds.). (1997). *Action research as a living practice*. New York: Peter Lang.
9. Centar dr. Rudolfa Steinera. Preuzeto 28. srpnja 2021. godine s <https://centar-rudolf-steiner.com/euritmija-2/>.
10. Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007). *Research methods in education*. London: Routledge.
11. Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting and evaluating quantitative and qualitative research*. Boston: Pearson.
12. Doutlik, K. (2015). *Stavovi roditelja o suradnji s učiteljima u Waldorfskoj školi*. Školski vjesnik: časopis za pedagogijsku teoriju i praksu, 63 (4), 531-552. Preuzeto 01. ožujka 2021. godine s <https://hrcak.srce.hr/136113>.
13. Dubovicki, S. i Topolovčan, T. (2020). Methodological and Thematic Trends: A Case Study of Two Pedagogical Journals in Croatia. U: A. Lipovec, J. Batič i E. Kranjec (Ur.), *New Horizons in Subject-Specific Education/Research Aspects of Subject-Specific Didactics* (str. 159-180). Maribor: University of Maribor, University Press.

14. Dubovicki, S. i Topolovčan, T. (2020). Through the looking glass: methodological features of research of alternative schools. *Journal of Elementary Education*, 13(1), 55-71.
15. Glocker, M. (1990). *Što je waldorfska pedagogija?* Zagreb: Društvo prijatelja waldorfske pedagogije.
16. Goethe, J. W. (1995). *Učenje o bojama*. Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju Hrvatske.
17. Gotovac, B. (2009). *Mogućnosti primjene nekih ideja iz alternativnih škola*. Školski vjesnik 58 (1), 81-87. Preuzeto 24. veljače 2021. godine s <https://hrcak.srce.hr/82591>.
18. Gregorić, M. i Lukša, Z. (2017). *Cijeloživotno obrazovanje po principima dr. Rudolfa Steinera*. Znanstveno stručni časopis, 7(1), 249-268. Preuzeto 26. srpnja 2021. godine s <https://hrcak.srce.hr/183459>.
19. Guba, E., & Lincoln, Y. S. (2005). Paradigmatic controversies, contradictions, and emerging confluences. In N. K. Denzin, & Y. S. Lincoln (Eds.), *The SAGE handbook of qualitative research* (pp. 192-215). Thousand Oaks, CA: Sage.
20. Halmi, A. (2003). *Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
21. Jurjević Jovanović, I., Rukljač, I., Viher, J. (2020). *Vrednovanje u razrednoj nastavi: priručnik za učitelje razredne nastave*. Zagreb: Školska knjiga.
22. Keller, G. (2012). *Sa srcem u školi: udžbenik pedagogije za roditelje*. Zagreb: Institut za waldorfsku pedagogiju.
23. Kranich, E-M. (). *Slobodne waldorfske škole*. Stuttgart: Savez slobodnih waldorfskih škola.
24. Leber, S. (1995). *Waldorfska škola: odgaja li za određeni pogled na svijet?* Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju Hrvatske.
25. Matijević, M. (1994). *Alternativne škole*. Zagreb: Institut za pedagogijska istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta.
26. Matijević, M. (2004). *Ocjenjivanje u osnovnoj školi*. Zagreb: Tipex.
27. Matijević, M. i Topolovčan, T. (2017). *Multimedijska didaktika*. Zagreb: Školska knjiga i Učiteljski fakultet.
28. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019). *Nastavni plan za osnovnu školu*. Zagreb: Narodne novine. Preuzeto 26. srpnja 2021. godine s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2019_07_66_1305.html.

29. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2014). *Pravilnik o tjednim radnim obvezama učitelja i stručnih suradnika u osnovnoj školi*. Zagreb: Narodne novine.
30. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2020). *Smjernice za vrednovanje procesa i ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda u osnovnoškolske i srednjoškolske odgoju i obrazovanju*. Škola za život. Preuzeto 17. kolovoza 2021. godine s <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/PristupInformacijama/eSavjetovanja-2019/Smjernice%20za%20vrednovanje%20proces%20i%20ostvarenosti%20odgojno-obrazovnih%20ishoda%20-%20eSavjetovanje%204-12-2019.pdf>.
31. Osnovna waldorfska škola "Sv. Juraj". *Nastavni plan i program Osnovne waldorfske škole u Republici Hrvatskoj*. Zagreb. Preuzeto 25. srpnja 2021. godine s <http://www.waldorfska-skola-zg.skole.hr/pdf/Program%20Waldorfske%20skole.pdf>.
32. Paschen, H. (2014). *Waldorfsko obrazovanje i škole Rudolfa Steinera kao tema u odgojno-obrazovnim znanostima*. Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje 16 (1), 191-215. Preuzeto 03. ožujka 2021. godine s https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=178258.
33. Pravilnik o načinima, postupcima i elementima vrednovanja učenika u osnovnoj i srednjoj školi. Preuzeto 26. kolovoza 2021. godine s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2010_09_112_2973.html.
34. Rajić, V. (2008). *Stavovi učitelja i roditelja o razvoju privatnog i alternativnog osnovnog školstva u Republici Hrvatskoj*. *Odgojne znanosti*, 10 (2 (16)), 329-347. Preuzeto 26. srpnja 2021. godine s <https://hrcak.srce.hr/29573>.
35. Seitz, M. i Hallwachs, U. (1996). *Montessori ili Waldorf?*. Zagreb: Educa.
36. Stanić, I. i Borić E. (2016). *Mjerila ocjenjivanja u razrednoj nastavi*. Zagreb: Školska knjiga.
37. Steiner, R. (1923). *Tijek godišnjih doba kao proces disanja Zemlje i četiri velike svetkovine: pet predavanja održanih u Dornahu od 31. ožujka do 8. travnja 1923*.
38. Steiner, R. (1995). *Pedagoška osnova i ciljevi Waldorfske škole*. Zagreb: Društvo za waldorfsku pedagogiju Hrvatske.
39. Steiner, R. (2008). *Uvod u waldorfsku pedagogiju: duhovne osnove vaspitanja: devet predavanja održanih u Oxfordu, Engleska*. Sarajevo: Buybook.
40. Topolovčan, T. (2016). Art-Based Research of Constructivist Teaching. *Croatian Journal of Education*, 18(4), 1141-1172.

41. Topolovčan, T. (2017). Utemeljena teorija u istraživanjima odgoja i obrazovanja. S. Opić, B. Bognar i S. Ratković (Ur.), *Novi pristupi metodologiji istraživanja odgoja* (str. 129-149). Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
42. Waldorfska škola u Zagrebu (2020./2021). *Školski kurikulum za školsku godinu 2020./2021.* Preuzeto 26. srpnja 2021. godine s <https://www.waldorfska-skola.com/images/download/skolski-godisnji-kurikulum-2020-2021.pdf>.
43. Yates, L. (2004). *What does good education research look like? Situating a field and its practice.* Berkshire: Open University Press.
44. Yin, R. K. (2007). *Studija slučaja – dizajn i metode.* Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
45. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi <http://www.propisi.hr/print.php?id=8361>

KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA

Lea Herenčić rođena je 8. lipnja 1997. godine u Zagrebu. Pohađala je Osnovnu školu Remete, a zatim upisala i završila Nadbiskupsku klasičnu gimnaziju u Zagrebu. Također je završila osnovnu školu na Glazbenom učilištu Elly Bašić za instrument harmonika te je tri godine bila aktivni član harmonikaškog orkestra u sklopu glazbenog učilišta. Godine 2016. upisuje Učiteljski fakultet u Zagrebu – odsjek Čakovec, modul hrvatski jezik. Za vrijeme studiranja održala je stručno pedagošku praksu u nekoliko osnovnih škola: Osnovna škola Remete u Zagrebu, Osnovna škola Ivan Cankar u Zagrebu, Prva osnovna škola u Varaždinu i u Waldorfskoj školi u Zagrebu. U sklopu fakulteta provela je s kolegicama istraživanje *Razlike između djevojčica i dječaka u bimanualnoj koordinaciji i finoj motorici* koje je predstavljeno na studentskoj konferenciji znanosti i umjetnosti Studikon. Tijekom studiranja radila je nekoliko studentskih poslova kao što je animatorica na rođendanima, rad u dućanu te je 2021. godine radila na Lokalnim izborima u Zagrebu. Također održava privatne instrukcije za učenike nižih razreda osnovne škole. Posjeduje dobro poznavanje engleskog jezika, a učila je i talijanski, francuski i češki jezik. 2019. godine upisuje tečaj hrvatskog znakovnog jezika na Hrvatskom savezu gluho slijepih osoba *Dodir*.

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Ja, Lea Herenčić, studentica Učiteljskog fakulteta Zagreb – odsjek Čakovec, ovdje izjavljujem i vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam diplomski rad pod naslovom *Iskustva nakon waldorfske škole: studija slučaja jedne obitelji* izradila samostalno uz pomoć stručne literature i vlastito znanje.

Potpis: _____